

DOKUMENTUM

Másnap

Adalékok Bernády György 1919–1920-as pályaképehez

Sokszor és sokan emlékeztek meg dr. Bernády Györgyről, a várospolitikusról, a főispánról, Marosvásárhely méltán ünnepeelt polgármesteréről. Arról az emberről, aki a magyar századfordulón kiemelte az unott-unalmas erdélyi kisvárosok jellegzetes arcnélküli vidékiségéből sokunk bölcsőhelyét. Nagyjából-egészében jól nyomon követhető az irodalomban – a szép-, esszé- és a szakirodalomban – az 1917-ig terjedő pályakép, amikor Bernády kilép a Városháza kapuján, és elindul ötvenhárom évesen... Hová?

Három bő évtizedet szentelt életéből a közszereplésnek, ám még hátravan – türelmetlen ifjú emberek, szenttelen historikusok fogalmazznak így –, nos akkor inkább előtte áll még néhány esztendő, szám szerint huszonegy, míg a Református Kollégium dísztermében 1938-ban fölpravatalozzák.

Mi történik vele másnap, azután, a következő években? Hogyan éli meg az impériumváltást?

A lexikonok, életrajzi gyűjtemények e hosszú huszonegy évet már összegömbölyítik. A szerkesztők tömörítének.¹ Sokkal többet mond róla, emberi alakjáról, politikusi alkatáról, az idős Bernádyról, olyan kortanú, aki pályáját közelről kísérhette mindvégig: Molter Károly. „A pesti Pátria-klubban 1923-ban azt kérdezte tőlem Thoroczkai Wiegand Ede, az innen kiszármazott jeles építőművész, aki Vásárhelyt teleépítette Bernády György idején ízléses és egyéni villácskákkal. hogy még mindig a zsidók csinálják Erdélyben a közvéleményt? Én, mint jó vásárhelyi, mit felelhettem volna rá egyebet: »Te ne tudnád, hogy Vásárhelyt ki csinálja negyedszázad óta a közvéleményt? Megnyugtatlak, sem a zsidók, sem Sebess Jenő dr., csakis Bernády György doktor.«

Nemde, nyájas olvasó, ez volt a helyes felelet. Bernády György dr., voll rendőrfőkapitány, országgyűlési képviselő, polgármester, majd főispán, s az impériumváltkozás után az első liberális éra alatt kiszorított Dandea Emil dr. magyarellenes uralma után újra volt polgármester – méltán forrt össze városával! Jóformán a

maga képére teremtette ezt a várost, és úgy nőtt össze vele, mint hajdan Borsos Tamás (...) A Bernády-kultusz iskolapéldája lehetne a polgári tekintélytisztelésnek. Bernády pálfordulásait mindig a város érdekében tette, ő maga vagyont nem szerzett, inkább elreprezentálta az övét – mondják nekem különböző társadalmi osztálybeli hívei (de ellenségei is), akik között lateinert, bankigazgatót, székely kortest és kisutcabéli Bocskay-hajdúivadékokat egyformán találunk. És volt idő, midőn erdélyi kisebbségi sajtónk nagyobb és nyomósabb fele, élén az országgrész urbánus legjobbjával, az ő országos magyarpárti elnökségét követelte, hogy megkezdődjék már akkor, a kisebbségi sors beköszöntésekor, a magyar kisebbségpolitikai vezetőség demokratizálódása fönről lefelé.

Bernády mégis elmulasztotta akkor a döntő pillanatot, melyben szerencsésen hathatott volna a magyar kisebbségi politika belső élénkítésére, az önmagunk iránt való érdeklődés fönntartására, egy szervezettebb akarat (amilyen az övé) kinevelésére.[...] Az elvi sikert szokott harcmódorával személyi csatározásban érte el. Bernády kíméletlen, ha ellenségeskedik, s mint teljhatalmú gazda, tud jutalmakat osztani.(...)

Kár volt Bernádynak, hogy amikor visszalépett, nem kezdett országos, hanem helyi várospolitikát. Bernády ereje többre való, mint helyi tanácsalakításokra.”²

1917 nyarán visszavonul. A gr. Tisza István vezette kormány a választójogi reformok körüli parlamenti csatározásokba belebukik. Bernády a geszti nagyrúr, Tisza föltétlen híve. Az Esterházy-kormány belügyminisztere, a marosvásárhelyi születésű ifj. Ugron András váltja le főispáni állásából. Bernády megérzi, hogy más idők következnek. Ezért hívja politikai vacsorára barátait, a Nemzeti Munkapárt támogatóit, helyi embereit a Transilvania vendéglőbe, ahol minden fontos kérdésről szó esik – s amit a sajtónak nem árul el –, lemondásáról, lemondatásáról is³. Miként maga írja az 1920-ban közreadott *Nyílt levél* című politikai röpiratában: „Jött azután az 1916. év őszén a nagy felfordulás, a keleti vármegyék lakosságának menekülése.⁴ A gondjaimra bízott város és polgárság vagyonának megóvása, a menekülők ezreinek segítése, ellátása, a teljes felbomlásnak indult rend és fegyelem fenntartása érdekében – bár rendkívül súlyos viszonyok között – nem hagytam el hivatali állásom, s minden idegszálam megfeszítve megtettem mindent, amit ember testvéreiért megtehet. Majd végtelen szomorúsággal olvastam a dicső emlékü királyunk, I. Ferenc József elhunytáról szóló táviratot [1916. nov. 21.], s a jövő iránt komoly aggodalommal eltelve vettem részt 1916. év december 30-án megtartott koronázási ünnepségeken. A végromlás sejtelmével figyeltem a gróf Tisza István miniszterelnök ellen indított könnyelmű, bűnös hajsza minden részletét, s az ő bukásával [1917. V. 23.– VI.15.] egyidejűleg azzal az elhatározással hagytam el hivatali állásomat, hogy soha többé közhivatalt avagy megbízatást nem vállalok, s a közélettől mindvégig távol tartom magamat.”⁵

Szeretett városa elfordul tőle, de maga sem kíván részt venni a törpék és koncon marakodó városi urak – Maros-parti elit – ügyeiben. Marosi Barna remekbe sza-

bott könyvéből azt is tudjuk, hogy Bernády „áldott rossz ember” volt. Ennek a későbbiekben igen nagy jelentősége lesz az események alakulásában, Bernády politikai vezetői szerepének tagadásában, a politizáló törpék eszeveszett kapálózásaiban.

*

1918-ban gyakorlatilag nincs Vásárhelyen. Munkája, korábbi elfoglaltsága is gyakran szólítja Budapestre, ui. a Székelyföld iparfejlesztési miniszteri biztosa. Utazik, be kell járnia a gondjaira bízott területet. Valószínűleg tapasztalatait, szervező tehetségét ismerve ekkor ajánlanak föl neki a Mikes grófok, egész pontosan a „Gróf Mikes [Ármin] Zabolai Erdőgazdasága és Fűrésztelepei Rt.” egy igazgatótanácsosi állást. Távolról sem színekura. A cégnek – amelyet 1905-ben alapítottak – kiterjedt erdőbirtokai vannak Erdély-szerte, nem csupán Háromszéken, és 1908 óta konjunkturális helyzete a székely körvasút teljes kiépülésével még inkább föllendüli. Bejegyzett székhelye a Lipótvárosban, Budapest szívében, az Alkotmány utca 5. szám alatt van. Bernádyt tehát csupán néhány lépés választja el térben – gondolatban kevésbé – az Országháztól. Tisztos javadalmazás, a főváros kényelme, pezsgő nagyváros, amit Bernády, az urbánus lélek imád, elvbarátai, a politikacsinálók egy karnyújtásnyira. Tisza István szalonjába bejáratos.

Amikor két esztendővel ezelőtt Antalffy Endre Endre 1918-as szerepéhez keresgéltem a helyi sajtóban, feltűnt, hogy Bernády neve egyszer sem fordult elő abban az esztendőben.

Hátat fordított volna Marosvásárhelynek? Duzzog, haragszik talán? Vagy jobb időkre vár, és nem akarja látni ellenfeleinek kárörvendő vigyorát? Ha egyáltalán zavarták efféle kisvárosi hívságok és gyarlóságok...

Nem sok adattal rendelkezünk budapesti hónapjait illetően. Talán majd a Mikes-féle cégiratok egy jövőző kutatás során többet fednek fel ebből a technokrata álarc mögé rejtőzködő korszakából.

Az első híradással a Marosvásárhelyen megjelenő *Székely Napló*, Bernády egykori pártlapja szolgál 1919 nyarán: „Bernády Svájcban van?” – találgat a lap. Majd így folytatja: „Marosvásárhely volt polgármestere és főispánjáról, Bernády Györgyről, aki már a forradalom előtt [1918 októbere előtt] Budapesten tartózkodott, mint a gróf Mikes-féle vállalat vezető embere, hozzátartozói már hónapok óta semmi hírt sem kaptak. A Mikes grófok hír szerint Svájcba menekültek a kommunista terror elől, és velük együtt hihetőleg Bernády is Svájcban tartózkodik.” A már idézett *Nyílt leveléből* viszont pontosan tudjuk, hogy nem hagyta el a fővárost, ott vészeltte át a terhes forradalmi-proletárdiktatúras hónapokat: „Ezt követően [azaz a főispáni székéből távoztával] mint magánember szemléltem az események szomorú folyását, borzalommal hallgattam az egységes magyar nem-

zeti állam alig pár hó előtti még büszke épületének recsegését, s az emésztő kétségbeesés fájdalmas érzetével figyeltem a teljes felbomlást megelőzni szokott, gyors egymásutánban jelentkező történeteket.

A helyzet, a hangulat megváltoztatása érdekében minden kedvező alkalommal felemeltem figyelmeztető, óvó, intő, tiltakozó szavamat, eredményt azonban nem tudtam elérni. Intelmeimet a legjobb esetben szánakozó mosollyal kísérték, a legtöbbször azonban azzal gyanúsítottak meg, hogy elhagyott hivatalos állásom visszaszerezhetése érdekében óhajtom a közhangulatot megváltoztatni.[...] A negyedszázadot meghaladó közszolgálatom alatt bőven volt módom és alkalmam a hazaárulás vádja alatt görnyedni, s a szabadelvű, majd a munkapárt tagjaival szemben használt sértő és lealázó jelzőkhöz hozzászokni. Ott voltam – vallja Nyílt levelében ráérősen, a politikai elemzés igényével – az ország székesfővárosában a diadalmas őszirózsás forradalom kitörésének idején, láttam, hogy a szennyes durva áradat, miként söpri, pusztítja el a megtévesztettek, [...] félrevezetettek segítségével az egységes magyar nemzeti állam épületét [...] Végigszenvedtem a Népköztársaság összes áldásait, s abban a reményben, hogy végre rövid időn belül kiürül a keserű pohár, s ezt követőleg helyreáll a rend, hálát adtam a Mindenhatónak [1919] március 21-én a Tanácsköztársaság kikiáltása napján.”

Mielőtt bárki félreértene – Bernády György számára sokkal ellenszenvesebb a baloldali radikalizmus, a szocdem Károlyi Mihály-féle kormányzat, amely alatt az állam és legfőbb támasza, a hadsereg teljesen szétesett, a fegyelmezetlenség minden még működő intézményt felbomlasztott – maró véleménye szerint –, mint a proletárdiktatúra, ahol a hangsúly a parancsuralom által valamelyest helyreállított katonai ütőképességre esik (!), Kun Bélának arra a törekvésére vetül, amellyel a Magyar Tanácsköztársaság nem fogadja el a rákényszerített demarkációs vonalakat, területi feladásokat, mi több, ellentámadásba megy át. Az idézet folytatása aztán bármiféle illúziót szertefoszlat: „Néma megadással türtem a proletárdiktatúra borzalmaival, undor nélkül néztem a felszínre került szennyet, mindebben csak logikus következményét láttam annak, hogy megtagadtuk az istent, megfélemedtünk a hazáról, jobban gyűlöltük egymást, mint féltük ellenségeinket.

Együtt éheztem, együtt szenvedtem a hozzám hasonlókkal, de soha egy pillanattig sem vallottam magamat másnak, mint aminek születtem, mint ami voltam egy félszázadot meghaladott életemen keresztül.

Hónapokon át kerestem a menekülés, a szabadulás útját, míg végre több sikertelen kísérlet után [1919.] június 23-án hazaindultam.”⁹ A viharos gyorsasággal két külön országgá váló romániai Erdély és maradék Magyarország között 1919 folyamán alig van postai közlekedés, polgári utasforgalom, hiszen a Partium hadműveleti terep, a Tanácsköztársaságot megtámadó, az Antant biztató bölintésével hódító, rendcsináló, fojtogató román királyi hadsereg, a Stromfeld Aurél vezette Vörös Hadsereg vonalai nem átjárhatók. A hírek óriási kerülővel, jócskán eltor-

zítva érkeznek meg a hozzátartozókhoz, a lapok hasábjaira. Katonai rendeletek, ostromállapot, cenzúra van érvényben, működnek a hadbíróságok, az érvényüket nem vesztő utazási okmányok kincset érnek. Bernády csak akkor gondolhat a hazautazásra, amikor a Tanácsköztársaság ügye már elveszett, az összeomlás, a román bevonulás hetek kérdése. Közben Aradon megalakul május 5-én az első ellenforradalmi gr. Károlyi Gyula-féle kormány, amit május 31-én Szegeden átalakítanak. Az Antant-hatalmak áldásukat adják az ellenkormányra, hová rövidesen belép a következő húsz év magyar történelmének főszereplője, Horthy Miklós is.¹⁰ A hazatérés indokai ugyanabban a gondolatkörben fogannak meg: „Látva a bomlásnak, romlásnak sűrű egymásutánban jelentkező tüneteit [...], komoly aggodalmaim támadtak a jövőnkét illetően. A forradalom kitörésének napján már sejtettem sorsunkat. E sejtelem a belső helyzet romlásával párhuzamosan önkéntelenül mindinkább meggyőződéssé érlelődött bennem. [1919.] június hó közepén pedig a Clemenceau-féle demarkációs, illetve végleges országhatárt képező vonalat megjelölő távirat ismerete után, amint már említettem, a kétségbeeséssel határos aggodalom fogott el.

Ekkor már nem volt maradásom, fokozottabb mértékben éreztem a hazatérés szükségességét.

Barátaim, ismerőseim a Budapestre érkezett itteni [erdélyi] hírek alapján attól tartván, hogy engem idehaza komoly bajok érhetnek, egyhangúlag lebeszélni igyekeztek a hazautazás szándékáról, de győzött a kötelességérzetem.”¹¹

Aznap, amikor Bernády hazaindul, Ferdinand Foch francia marsall, az antant hadak főparancsnoka ultimátumot intéz a budapesti kormányhoz, követeli, hogy a Vörös Hadsereg szüntesse be a hadműveleteket, s június 28-ig vonuljon vissza a kijelölt határok mögé. Az egykori vásárhelyi főispánról a következő hír július 15-i keltezésű: „Bernády hazajön. Hosszas távollét után viszontláthatja családját és városát B. Gy., akit a forradalmi események Budapesten értek, és azután nem tudott hazajönni. Most viszont sikerült Budapestet elhagynia és Aradra érkezett, ahol a minorita rendház látta vendégül, és onnan táviratozott a tegnapi útlevele név ügyében, melyet az itteni hatóságok előzékenyen támogattak. Bernády valószínűleg még ma itthon lesz.”¹² És lőn. A *Székelly Napló* a csütörtöki számában jelzi, hogy Marosvásárhely illusztris személyisége „kedd délelőtt hazaérkezett hosszas távollét után rég nem látott családjához, melynek örömeiben barátai és tisztelői igaz szívvel osztoznak.”¹³ Kissé sokat húzódott ez az utazás. A többi helyi napilap ügyet sem vet Bernádyra. Valószínűleg más lapcsinálók politikai szimata felmondta a szolgálatot. A volt polgármestert fogatlan oroszlának nyilvánítják, aki a román impérium alatt már semmiféle politikai, közjogi szerephez nem fog jutni. Mennyire tévedtek a vitéz flekkenvárosi redaktorok...

Ha tényleg június 21-én csomagolt össze, szállt vonatra (?), akkor valószínűleg Szeged felé át kellett vergődnie a frontvonalakon, a gr. Károlyi Gyula vezette ideiglenes nemzeti kormánytól kért és kapott menlevelet, ezzel érkezik meg a

román fennhatóság alá került Aradra. Egyelőre itt is csak föltételezésekre vagyunk utalva: bizonyára alaposan „lekáderezik” a román katonai hivatalok, a szándékairól faggatják. Legalább két hétig tarthatott a vizsgálódás, a szimatolás. De mert az utolsó két évnek csupán távoli szemlélője volt, mert semmiféle vörös terhelő adat nem merült fel személyével kapcsolatosan, egykori városából is jó referenciákat továbbítottak a vizsgálati szerveknek, román útlevelet nyer és hazadöccentik a háborús nyomokat viselő vonatok, szóttanul viseli el a gyakori átszállásokat, Piskit, Tövist, Székelykocsárdot is.

Legyen szabad ezúttal még egy szempontot ajánlanunk az olvasó figyelmébe: 1919–22-ben a magyar hivatalnoki kar tagjai és családjuk, a közép- és kiségzisztenciák, az arisztokrácia egy része éppenséggel az ellenkező irányba utazik. Ki kényszerűségből, ugyanis rövid úton kiutasították, ki menekül, ki egyszerűen szerencsét akar próbálni a glóbuson bárhol. (Erre a későbbiek folyamán még visszatérünk.)

A sajtóhírekből értesülünk – az éber cenzorok sem tudják teljesen kifehéríteni az újságdoldalakat –, hogy a régi magyar közigazgatás szakembereire még szüksége van a szebeni-kolozsvári Kormányzó Tanácsnak. A helyi színtereken, a nagyobb városokban ideig-óráig nélkülözhetetlenek. Eltekintenek azonnali felesketésüktől is. Csak a vármegyék élén történik meg késedelem nélkül az átállás, felcsap a kinevezések hulláma, a tegnapi vidéki ügyvédecskékből, törvényszéki bírákból nagyhatalmú urak lesznek, akik a minapi ssy-os méltóságos urak allűrjeit is átveszik. Hja, a modell mindenható ereje... Személyek és címek változnak, a tegnapi főispáni hivatalt mára már prefektúrának hívják. A magyar (a)polgármestereknek, városi hivatalviselőknek, törvényszéki bírának felajánlják, hogy maradjanak helyben, folytassák a közigazgatást, a végrehajtó gyakorlat ismeretében jártasabbak. Aztán 1919 második felétől egyre sűrűbben hallatszik, hogy a hivatalviselést a román államra, királyra való felesküvéshez kötik. Ha a szászoknak és sváboknak ez nem okoz különösebb lelkiismereti válságot, a magyar hivatalnoktársadalom sokkal merevebb. Megtagadja az eskütételt, arra hivatkozik, hogy az előző kormány nem mentette fel előbbi esküjének hatálya alól, még nincs békeszerződés. Erdély közjogi státusa rendezetlen – vallják – a világháború után, a magyar tisztviselők kibúvókat keresnek, becsületbeli kérdéssé eszményítik az eskütételt, jogi akadályokra hivatkoznak, félnek, hogy a magyar közvélemény szemében nemzetárulóvá válnak, könnyen reájuk süt(het)ik a renegát bélyeget. A hivatalnok középosztály reménykedik, virtuskodik, ellenáll – és egy-két esztendő alatt kicsöpöppen minden fontos („had”)állásból.

Bernády Györgyben, meglehet – hangsúlyozni akarjuk: csak tapogatózunk, beleérzéssel próbáljuk feltölteni nem tudásunk mély és sötét árkait –, olyan embert sejtene az országész új urai, aki fölesküdné a román királyság törvényeire, hűségére. Bizonyosra vesszük, hogy elég közismert volt: hőünk szerette-értette a kormányzás, a szervezés, irányítás művészetét, noha a *Nyílt levél*ben többször is

az ellenkezőjét állítja ennek, de hát a műfaj szabályai megkövetelik a szerénységet. Az is valószínűtlennek látszik ugyanakkor, hogy a kiszemelt tudatában van: a békekötés előtt, a rendezetlen belső és nemzetközi viszonyok között, a földreformmal szembeni várakozások feszült hangulatában, amikor az erdélyi magyarság közjogi státusa kétértelmű és alapjaiban nem elég szilárd, hogy bármiféle önerőből épülő konstrukciót megbírjon, a valódi hatalomgyakorlás illúzió. A politikai szervezkedés, magánkezdeményezés tulajdonképpen másoktól nyert kegy folyománya, a naiv trójaiaknak szánt adomány lenne. Bernády vállalkozó szellem, de vállalkozásaihoz hívekre van szüksége, barátokra, támogatókra, vitapartnerekre, s csak ezután fordulhat a közhatalmat gyakorlók felé, hogy cselekedeteihez megszerezze az el nem gáncsolás ígéretét, jóindulatát. Nem vitás, tisztában van azzal: nem Tiszáékkal fog tárgyalni, hanem olyan urakkal, akiket a Monarchia korából alig ismer, igaz, némelyikük képviselőtársa volt a Duna-parti országházban, s olyan politikusokkal, akik most kezdenek a politikai szólamokon és demagógián túl ismerkedni Erdéllyel–Transilvaniával. De velük kell tárgyalnia, ez a legtisztább axióma. Ezért aztán – úgy képzeljük –, hogy Aradon udvariasan kitér a felkérés, a célozgatások elől. Egyelőre megtartja fogadalmát: távol marad a be- és átrende-ződő közélettől.

Le kell horgonyoznunk még a visszatérés napjainál. A *Nyílt levelet* úgy vetette papírra, mint aki számít arra, hogy régi politikai ellenlábasai, a város készen áll az ítélkezéssel: azért kullogott haza, mert legfőbb hűbérura, Tisza István politikai gyilkosság áldozatává vált még 1918. október 31-én, s ő, dr. B. Gy., az egykori fő... és miniszteri... stb. bukott ember. A *Nyílt levélben* akar megfelelni *azoknak* (nem is érdemlik meg, hogy nevesítse őket): „Távol voltam, ott maradhattam volna [Budapesten], hisz megélhetésem, egzisztenciám fényesen biztosítva volt, s ha utánanézttem volna, talán valamelyes, nekem tetsző, ambíciómat kielégítő közéleti szerephez is juthattam volna.”¹⁴ Tulajdonképpen idáig tart a mondandó sokakra sandító, mégis személyes jellege. Ami ezután következik, része egy 1920-ban már érvényes programbeszédnek. Időszerűségéből az azonos/ hasonló/ analóg történelmi körülmények folytán nem sokat veszített: „De nem volt maradásom” – innen lendül át a közügyek porondjára – „úgy éreztem, hogy nekem, aki mindig vallottam, hogy erdélyi véreim érdekében kívánom szerény tehetségemet, tudásomat, munkaképességeimet érvényesíteni, aki azzal a szemrehányással illettem már régebben is az innen elszakadottakat, hogy könnyen megfélelkeznek a szülőföld iránti kötelességről, *haza kellett jönnöm, itt kellett élnem, itt kell, ha isten úgy rendel, szenvednem, és ha végzetem betelt, itt kell meghalnom.*”

Mindinkább megerősödött benne a fölismerés, hogy a magyar értelmiség bünt követ el – az ő szavai –, mikor magára hagyja népét Erdélyben.

„Még azok is, akik az idők folyamán szülőföldjüket bármi okból elhagyni kényszerültek, a súlyos megpróbáltatások elé néző itteni magyarságnak számban és lélekben való megerősítése, a magyar intézmények minél teljesebb mértékben való

konzerválhatása és továbbfejleszthetése céljából *haza kellene sietniök*. [...] Hazajöttem azzal a szilárd elhatározással, hogy osztozom véreim jó vagy balsorsában” – idáig frázisnak hangzik az új bekezdés, innen viszont szándékainak iránya határozott – „igyekszem a megmenthetők és megmentendők megmentésének, a kedélyek megnyugtató munkájából az engem illető részt becsületesen kivenni, a fenyegető bajokat, veszedelmeket elhárítani, s *beilleszkedve a nehéz helyzetbe, a kölcsönös megértést bármi nehézség árán is előmozdítani*”.¹⁵

Ugyanis amikor hazatér, itt már folyik az átállás, az átszervezés és szerzés, a valóságos és virtuális cégtáblák átmázolása, a közhivatalok nemzetiesítése. A magyar politikai elit, ha a maradás mellett dönt, egyelőre vár, passzív, a békeszerződés eredményeitől remél megoldást helyzetére, feltámadást megalázottságából. A Szózat felsorával kel mindennap, annak betűit látja lánfolni esténként félálomban: „az nem lehet, hogy annyi szív...”

Fogy, csonkul, töredezik a közoktatás intézményi rendszere, személyi állománya. A szándékok kisiklanak. Hiába erőlködik a mozdony, a még létező szervező erő, az állomásokon a fűtőktől megtagadják a szenet. Ezért a konzervatív program, ezért szorítkozik Bernády minden szándéka a mentésre, megőrzésre. Egy vesztes háború után ez az általános szemlélet, más kiutat pillanatnyilag senki sem lát maga előtt, hacsak nem elvtelen kalandor. A tegnapi elit, a magyar politika csinálói, mesteremberei és haszonélvezői *soha nem tapasztalt helyzetbe kerültek*: rosszabbnak, mostohábbnak érzik a viszonyokat, mint a Bach-korszakban, amiről nem is lehetnek közvetlen emlékeik. Nagypapák meséi élednének fel? Nincsenek minták, a fohász mit sem ér a politika pusztaságában. A vesztes államtól elcsatolt terület vesztes és veszíteni nem tudó polgárai apró lángú remények mellett olvassák a gondosan kiherélt újságokat.

És ekkor hazatér Bernády György, aki Marosvásárhelyt a tegnapelőtt – istenem, de régen volt – erős akarattal ragyogó európai várossá tette, vagy legalábbis útjára bocsátotta.

Talán mégsem olyan végzetes az idő, amely naponta reájuk borítja lebontott, lebontásra ítélt intézményeinek, a delelőn túljutott erdélyi magyar lét romjait, törmelékét...

„Ő volt az első erdélyi magyar politikus, aki felismerte a romániaság fogalmát – állapítja meg Marosi Barna. – 1919-ben elsőnek utazik Nagyszebenbe, hogy találkozzék az Erdélyi Kormányzó Tanács elnökével, Iuliu Maniuval, hogy közvetlen kapcsolatot létesítsen a legilletékesebb román politikai fórummal. Jószolgálati tárgyalásain az erdélyi magyarság megbízás nélküli ügyvivője.”¹⁶

Ennek az útnak magunk is nyomára bukkantunk 1919 augusztusából. A *Székely Napló* augusztus 19.-i számában olvassuk: „*A református és katolikus iskolák. Bernády Nagyszebenben.* A marosvásárhelyi református egyház iskolái jövő tanévének [1919/1920] biztosítása és a függő kérdések tisztázása [pl. az államsegélyek folyósítása, a magyar nyelvű oktatás újraindításának törvényes keretei, a nyilvánossági

jog, helyiségek, iskolaépületek tulajdonviszonyai, a tanárok alkalmazása, a román nyelv oktatásának bevezetése, ennek személyi és anyagi vonzata, háttere stb.] érdekében, dr. Bernády György udvari tanácsos, református egyházi főgondnok – mint értesültünk – Nagyszebenbe utazik és magával Maniu kormányelnökkel (a Kormányzó Tanács elnökével) folytat tárgyalásokat, amelyek kimenetele lehetséges, hogy az egész felekezeti oktatás helyzetére kihatással lesz. Itt említjük meg, hogy a Református Kollégium fakultatív román nyelvtanszék létesítésére kapott felhívást, amire a kollégium azt a választ adta, hogy nincs anyagi ereje a tanszék felállítására, ami csak úgy történhetik meg, ha a Kormányzó Tanács ezt a maga költségén hajtja végre.”¹⁷ Nem egyedül utazik, tulajdonképpen ui. elkíséri a tekei ügyvédből az év elején prefektussá kinevezett Maros-Torda vármegyei „főispánt”, Ioan Vescant, Maniu Gyula párthívet.¹⁸ Bernádyt fogadta Valeriu Braniște és Onisifor Ghibu államtitkár is.

Augusztus 27-én már otthonában fogadja a *Székely Napló* tudósítóját, akinek mindjárt az interjú elején leszögezi, mint későbbi akciói során is, hogy a jelenlegi nehéz viszonyok közepette is „tettem ezt a magam elhatározásából – holott a marosvásárhelyi református egyház főgondnoka – és senkinek a megbízásából, mert az új tanév beálltával legkomolyabb aggodalmakkal töltöttek el azok a nem mindig illetékes helyről származó hírek, melyek a marosvásárhelyi magyar nyelvű iskolákkal kapcsolatosan forgalomba kerültek”.

Pontosan szeretne volna megtudni, mi történik azokkal a tanintézetekkel, amelyeket a magyar közösség állított fel saját gyermekei oktatására. Bernády tudomására hozták, hogy az állam nem ellenzi a felekezeti óvodák, nép- és középiskolák létesítését, bár mindkét forma átszervezés előtt áll. A román állam szintén létesít magyar iskolákat, melyeket maga tart fenn, s melynek tanrendjét is ő határozza meg. A tanerők képzésétől és a jelentkezők létszámától teszik függővé a jövőbeni magyar iskolák sorsát. A középiskolai tanároktól, függetlenül az iskolafenntartótól, az állam megköveteli az esküt és a román nyelv tudását is feltételül fogja szabni a közeljövőben, addig is mindenütt meg kell indítani a román nyelv kötelező oktatását képesített saját vagy bejáró tanárokkal. Nincs ellenére a református vagy katolikus leányiskolák működtetésének. A liberális látszat mögött az áll valójában, hogy a kultuszminisztérium igyekszik kivonulni a kisebbségi oktatás anyagi támogatásának felelősségvállalásából. A régi tankönyvekből jobb híján engedélyezik a tanítást, kivételt képeznek a történelem és földrajz tankönyvek, amelyekről rövidesen rendelkezni fognak. Végezetül azt is tudomására hozták, hogy bár az állam nem zárkózik el mereven a felekezeti oktatók bérkiegészítésétől, miként ezt annak idején a magyar állam is megtette, de csak a felettes egyházi hatóságokkal történt egyeztetés és előzetes tárgyalás nyomán fog efféle kegyet gyakorolni, ha azt külön is kérvényezik...¹⁹

Úgy gondoljuk, nem érdektelen kitérni arra a jóval több, mint szópárbajra, amelyet Bernády vívott meg a következő esztendőben, 1920-ban éppen Ioan

Vescannal, a volt prefektussal iskolaügyben. Ugyanazon év júliusában a város elöljárója, dr. Adrian Popescu prefektus kinevezi Bernádyt Marosvásárhely közigazgatási és pénzügyi bizottságába több más tekintélyes városi román és magyar polgár társaságában. Minthogy városi tanácsi választások az impériumváltás óta nem tartottak, részben a régi tanácsosok ülnek még a Városháza dísztermében, részben újak kerültek melléjük a város újonnan beköltözött választópolgáraiból. Ezek mellé a régi magyar közigazgatási gyakorlatnak megfelelően egy tanácsadói testületet is kinevezhet a polgármester. Így került Bernády vissza a Városházára.²⁰ A testület elé kerül szeptemberben – újfent – az egykori, *kizárólag a város pénzéből, a lakosság adományaiból és a városi adókból emelt* leánygimnázium épületének kérdése. 1919-ben ide telepítette be a prefektus a városi tanács megkérdezése nélkül a frissen alapított állami román gimnáziumot, a Papiu Ilarian Líceumot. „Dr. Vescan, volt prefektus a gazdasági és pénzügyi bizottságban megismételte azt az emlékezetes indítványát, hogy a város ajánlja fel a leánygimnáziumot az államnak, ami főleg a vidék román lakosságának kulturális szükségletével indokolt.” A magyar fél álláspontját Bernády György fejtette ki ugyanazon a bizottsági ülésen. „Vescan bizottsági tag úr indítványa olyan reánk nézve, mondotta, mintha azt proponálnák télvíz idején, hogy akinek egyetlen ruhája van, azt vesse le magáról és ajándékozza el. A frappáns hasonlatra dr. Vescan azzal felelt, hogy a magyar impérium alatt a községi iskolák nyelve magyar volt, és módot lehet találni arra, hogy a városi leánygimnázium tannyelve román legyen, ha az intézet visszajutna a város birtokába.”

Vescan ködösít, hiszen az Osztrák-Magyar Monarchia hatvan esztendeje alatt annyi és olyan felekezeti középiskolát állíthattak fel önerőből, amennyit a hívek pénztárcája, áldozatkészsége, kultúraigénye megengedett. Itt nem közönséges községi iskoláról folyt a vita, hanem a város egyetlen modern leánygimnáziumának létéről, amelynek nyelvét Vescan már 1919–20-ban románá tenné, s ami egy évtized alatt be is fog következni csöndes átszabásokkal. Vescan úr megelőlegezte az elidegenítő nyelvpolitikát Marosvásárhely városának. Személyes indulatainknak megálljt parancsol a nyolc évtizedes „időbiztos”. Megint: térjünk vissza az eseményekhez, 1920 szeptemberébe: „Ma az a helyzet, hogy a városi leánygimnázium épületét a román állami középiskola birtokolja, de hogy ezt a tényleges állapotot az állam sem tekinti jogállapotnak, azt a viták és tárgyalások eléggé bizonyítják.”

Naiv jogászai észjárás, ui. a tények kiöltik reánk nyelvüket: az ingatlan az állam tulajdonába ment át ma, tegnap, tegnapelőtt, ki emlékszik erre, hiszen a városlakók 1998-ban csak úgy emlegetik: a „Papiu-épület”.

„Russu – görögkeleti – esperes szenvedélyes felszólalása után Bernády ismét felszólalt és hangoztatta, hogy a magyarság a leánygimnázium visszaszerzéséért mindent el fog követni, mégha az épület romjai temetnének is el bennünket.

Bernády felszólalása a jelenlevőkre nemzeti különbség nélkül mély hatást tett.”²¹

Ha leszámítjuk az idézet szenzáció-vadhajtásait, kiderül, hogy a máskülönben kimért, a közügyekben hideg fejű Bernády elvesztette a türelmét a keményvonalas Russu esperes possesszív álláspontjának hallatán. Anélkül, hogy túlságosan briliáns elmeéről tennék tanúbizonyságot, a kis közjáték mindenki előtt felfedi a berendezkedés ütemtervét: kiszemelni a kész ingatlant, beletelepedni, korábbi vélt vagy valós nemzeti jogfosztottságra hivatkozni, lefoglalni, tulajdonosként berendezkedni, majd jogcímet kanyarítani hozzá. Mindenképpen kényelmesebb eljárás, mint új középületeket, mondjuk, egyetemet, közigazgatási székházakat építeni.

Ugyanabban a bizottságban Bernády még egyszer fontos közügyhöz fűz megjegyzést. Ugyanúgy összeköttetésben áll a tulajdonviszonyok erőszakos megváltoztatásával, csakhogy a törvényellenesség a magántulajdon és a természetes személyek sérelmére történik. Nem vásárhelyi specifikum. 1919–1920-ban az újságok naponta közölték azoknak a jegyzékét, akiket a Kormányzó Tanács rendeletei, a katonai hatóságok intézkedései, parancsai lakóhelyük elhagyására kényszerítettek. Különböző mondvacsinált, vélt sérelmek és demográfiai együtthatók alapján számos családot, magyarokat leginkább (akik pl. 1914. augusztus elseje után települtek le Erdélyben, szolgálattételre iderendelték a polgári hatóságok, de a Monarchia más területein születtek stb.) kiutasítottak Romániából, köztük városunkból is. Ugyanez például a méltányosság jegyében nem vonatkozott azokra, akik 1918 december elsejét követően érkeztek, mondjuk, Iași-ból vagy Dobrudzsából. A lényegen mit sem változtat: szabadulni kellett a középosztály képviselőitől, akik után tekintélyesebb ingatlan vagyron marad az országban. A trianoni szerződést még nem írták alá, az efféle ügyleteket a kisebbség- és tulajdonvédelmi intézkedések hatályba lépése előtt illik megejteni. Erdély és Bukovina, Besszerábia a román új burzsoázia kiapadhatatlan gyarapodásának forrása kellett legyen.

Marosvásárhely tekintélyesebb polgárai megjelentek dr. Adrian Popescu prefektus irodájában, és a kiutasítások ütemének és kegyetlenségének megfékezését kérték. A küldöttséget Bernády közeli barátja, dr. Kovácsy Albert közjegyző vezette. Adrian Popescu azonban elzárkózott a kitoloncolandók listájának felülvizsgálata elől. Előjáróinak szigorú meghagyására hivatkozik. Egy város nem akaszthatja meg, amit egy ország oly hevesen szorgalmazott. Ezután a küldöttség Albu Cornel polgármesternél jelentette be magát. Hivatkoztak arra érvelésükben, hogy a nyakló nélkül elrendelt kiutasítások tönkreteszhetik a város gazdasági életét, az intézkedések ui. igen sok tőkeerős magyar és magyar-zsidó vállalkozást sújtanak.

A polgármester válaszából kiderül, hogy a kiutasítások egyenesen emberbaráti céllal születtek meg: a lakásínség enyhítését célozzák.

„A küldöttség tagjai erre késznek nyilatkoztak olyan részvénytársaságot összeállítani, amely a szükséges lakásokat felépítse, mire a polgármester kijelentette –

naná, hogy vigyorgott hozzá –, hogy nézete szerint így a kérdés a legtermészetesebben megoldódna, s a kiutasítást eljárás mellőzhető lenne.”

A válasz cinizmusát csak az teszi híresebbé, hogy Albu polgármester a város vagyonának egyetlen fityingét sem tenné hozzá a részvénytársaság tőkéjéhez. Ez magyar tőkés vállalkozás – mi kiutasítunk, ti építsetek. Mi azután beköltöztetjük a ti újonnan felhúzott házaikba a saját embereinket, akik már útban vannak Vásárhely felé, akik itt dolgoznak már, csak még nem lakhatnak rangjukhoz méltó palotácskában...

Bernády ugyancsak fölvetette a jogi és pénzügyi bizottságban a magyar polgárság sorainak ritkítását. (Nevezhetnék etnikai tisztogatásnak is, csak hogy a kifejezés a nyolcvanas években gyökeredzik meg, s kerüljük az ide nem illő kifejezéseket.)

„Rámutatott arra, hogy most, mikor a polgári társadalomban nemzetiségre való tekintet nélkül kellene a polgári társadalom konzerválása érdekében összefogjon, nagyon káros hatású eljárás az, hogy a polgárság értékes elemeit zaklatják kiutasításokkal. Egyenlő elbánást követelt a polgárság és a munkásság részére, mert az egyenlőség ma – úgy látszik – kérdéses. Arra kérte a Városi Tanácsot és a polgármestert, hasson oda, hogy a kiutasítások ügye a kártékony és dologtalan *elemek* körén belül bonyolítottassék le.”²³

*

Noha Bernády már 1919 második felében aktívan bekapcsolódik a nemzetiségi politika bonyodalmaiba, a hazai történetírás, a román politikatörténet 1922-ig nem számol Bernádyval, ekkor jut be ui. a nyárádszeredai kerületből képviselőként a román parlamentbe. Másrészt egy kérészéletű és fölöttébb kétes politikai erkölcsű csoportot, mint a román-magyar közeledés és aktív szerepvállalás bajnokait ünneplik. Mintha ők lennének azok, akik a betagozódással (*integrare*) a magyar dolgozók tömegeit Románia hú állampolgáraivá tették.

1919 elején már felvetődött annak a szükségessége, hogy általános választásokat tartsanak az új nemzeti területeken is. Erdélyben természetesen a feladat lebonyolítását a Kormányzó Tanács vállalta magára, illetve a Román Nemzeti Párt aktivistái mindent elkövettek, hogy minden kerületbe – 205 – jelöltet állítsanak, lehetőleg ellenjelöltek ne zavarják köreiket. Számítottak arra, hogy óriási politikai tőkéjük halmozódott fel a román választók tömegeiben azáltal, hogy ők készítettek elő a gyulafehérvári Nemzetgyűlést, és ott főszerepet osztottak maguknak. A választások időpontját az utolsó pillanatban írták ki, az ellenjelölteket elütötték a sorompóba állás lehetőségétől, a magyar szavazópolgárok nagy többségét különböző ürügyekkel fel sem vették a választói névjegyzékbe.

Végül is két fordulóban zajlott le az első román választás: 1919. november 2-án a kamarai jelöltekre, hetedikén pedig a szenátusi jelöltekre adhatták le a szavazataikat azok a szerencsések, akik az urnák elé járulhattak. (A választások tisztasá-

gát a már említett környezeti tényezők mellett az ostromállapot, a szigorú cenzúra, valamint a helyi közigazgatás bölcs packázásai biztosították.) Nem volt ritka az egyhangú, egyöntetű szavazás az erdélyi megyékben, ahol „közfelkiáltással” küldték a bukaresti parlamentbe a honatyákat (pl. Fehér, Békés, Csík, Udvarhely, Nagyküküllő képviselői kerültek „egyenes ágon” be; a szenátusba pedig még többen futottak be ilyen kényelmesen kikövezett sétaúton, az RNP-nek nem voltak ellenfelei Fehér, Arad, Brassó, Máramaros, Udvarhely, Szilágy, Szeben, Nagyküküllő, Kisküküllő és Háromszék megyében...) ²⁴

A kisebbségi választókerületekben az RNP nem állított saját román nemzetiségű jelöltet, hanem az arra kapható, magyar és szász egyedek nevét írták föl a szavazólapokra. Függetleneknek tüntették föl magukat, vagy a választók megtévesztésére a *Magyar–Székely Nemzeti Demokrata Párt* átalakulat nevében „képviseleték az ún. magyar választók akaratát”. A csoport *Új Világ* címmel Szebenben majd Kolozsváron lapot adott ki. Követték a Kormányzó Tanácsot mindenüvé, addig éltek újság gyanánt, amíg a Kormányzó Tanács, hiszen 1920 végére az *Új Világ* beszüntette megjelenését. Véleményünk szerint a román nemzeti párt fizetett ügynökei lehettek. Az MSZNP vezetői sem azelőtt, sem azután nem gyakoroltak tényleges politikai szerepet, Lengyel Béla és Ürmösi Maurer Béla bábok maradtak sokkal nagyobb játékosok ujjahegyén, Emezek ketten jegyezték az említett *Új Világ* című lapot is. ²⁵

A választások alkalmával sikerült a maroknyi magyar választóttestületet arra bírni, hogy az említett csoportosulás „politikai elméit” küldje a bukaresti parlament két házába. A Kamarába Udvarhely vármegyéből Fáy József (Udvarhely város), Szabó Gábor (parajdi körzet), Háromszékből a homoródi körzetben felléptetett Pethő Mózes, a kézdivásárhelyi Fekete András és a kovásznai Morvai Endre került be. Mellettük Csík megyei mandátummal jutott a képviselőházba a gyergyói kerületből Maurer Béla, míg Szatmár vármegye túrháti kerülete Lengyel Bélát, Bihar pedig Nesselrode Károlyt (Székelyhíd választókerülete) küldötte Bukarestbe. Négy szenátor is bekerült az 1919-es november 7-i választások alkalmával: Szatmár vármegyéből Keresztszegi Lajos (nagyecsed-i körzet) és a parlamenti frakció vezetőjévé vedlett Dániel Lajos Udvarhelyről, illetve parajdi szenátorra magasztosult Truppel Győző és kézdivásárhelyi mandátummal a tarsolyában Herepei Iván. ²⁶ Ám bármilyen hangos hűségnyilatkozattal is kecsegtették partnereiket, mindenki előtt világos volt, hogy ez a tíz ember legfennebb egy maréknyi karrieristát képviselt, vagy még annyit sem. Legfennebb saját magukat. No persze megbízóik érdekein kívül. ²⁷

A nemzetiség valódi politikai elitje még semmit sem tett a kisebbségi sorba-sárba süllyedés ellen, nem kívánt kilépni a passzivitásból, amelyhez Bernády is kötötte magát ideig-óráig.

*

1919 decemberében Bernády Pesten tartózkodik.²⁸ Nem tudjuk, mit keresett ott. Lehet, hogy a gr. Mikes Ármin-féle vállalkozás ügyeiben járt cl. Mindenesetre azon kevesek közé tartozott, akik számára volt átjárás, útlevel a betonfallá merevített ideiglenes katonai határvonalakon. Nem kizárt, a politikai terveiről, szándékairól is beszél Bethlen Istvánnal, Teleki Pállal, Ugronékkal, talán magával Horthyval is, azokkal az urakkal, akiket az erdélyi vagy az országos egykori közéletből ismert, képviselőként a T. Házban, a kaszinóban, a folyosókon csevegtek, vitatkoztak. Bizonyos, hogy szóba került – ha tényleg találkozott a magyar politikai elittel – az 1919-es erdélyi választásokon szereplő magyar imposztorok, a képviselők és szenátorok felháborító elvtelensége. De a beszélgetésekben leginkább bizalmas közlések formájában a békeszerződés esélyeit latolgatták, a szigorú felteteleket és tényeket közölték vele. (1920. január 5-én utazott el a francia fővárosba a magyar tárgyaló delegáció első felállásban. Közöttük ketten Erdélyből származtak – gr. Bethlen István és gr. Teleki Pál.)²⁹ A már idézett lap a szenzációsnak tűnő közléssel kedveskedik olvasóinak: „Bernády hazajön. A Budapestre utazott dr. Bernády György főispánról fantasztikus híresztelések kerültek forgalomba, melyek szerint Budapesten politikai mozgalmakba keveredett. Sőt a híresztelések még ennél is tovább mennek, azt mondván, hogy a hazatérésében akadályozva van. Olyan igaz lehet az egyik, mint a másik, mert egy Temesvárról jött távirat szerint Bernády útban van hazafelé.”³⁰

Annyi tény, hogy 1919 decemberétől a következő év tavaszáig, áprilisáig nem hallat magáról. Idejét – meglehet – Marosvásárhely és a háromszéki Zabola között osztja meg. De mielőtt elmélázhatnánk a kijelentés felett, vagy megkísérelnénk Bernádyt remeteként magunk elé képzelni, a *Székely Napló* máris föllebbenti a fátylat a hallgatás hónapjairól.

„*Bernády Bukarestben.* Néhány nap előtt egy újság [Brassói Lapok] gúnyos és perszifláló közlönyben foglalkozott Bernády Györggyel és bukaresti útjával. A tudósítás mezébe bújtatott «vicces» közleménnyel nem foglalkozunk.”

A lap tudósítója annak járt utána, mit csinál mostanában Marosvásárhely egykori első embere. A környezete úgy tudja: „hogy Bernády György a gróf Mikes Ármin féle erdővállalatok ügyében egész a legutóbbi napokig Zabolán (Háromszék vm.) tartózkodott, s onnan ugyancsak hasonló ügyekben tegnap utazott Bukarestbe, ahol a Mikes-féle vállalatok megbízásából többször megfordult.”

Itt most olyan hír felröppentésének vagyunk tanúi, amely megvilágíthatja a későbbi fejleményeket, és a Bernády-ellenességhez is útmutatóul szolgál: „A Mikes-féle erdővállalatok ugyanis nagyobb erdőségeket vásároltak Văitoianu volt miniszterelnöktől [1919. szeptember 27. és december 1. között állott a kabinet élén], és a vásárt Bernády perfektuálta, aki *Văitoianu szalonjában megismerkedett – még miniszterelnöksége előtt Averescuval* [1920. III. 13.–1921. XII. 17. között kormányozott] és *Marghilomannal* [Alexandru, ismert bukaresti politikus, több-

ször miniszter, ill. miniszterelnök is volt], továbbá Tache Ionescuval is, akikkel lehet, hogy eszmecsereét folytatott. De, amint Bernády környezetében tudják, Marosvásárhely volt polgármestere és főispánja üzleti ügyek miatt utazott Bukarestbe.”³¹ Azért a ködfejllesztő utolsó mondat nem árt, ha ott szerepel a közlemény végén, óvatoskodtak Bernády hívei. De hogy hatása nem sokáig tart, arról gondoskodnak a többi erdélyi lapok. Például április 21-i kelettel az ugyancsak helyi *Ellenőr* beharangozza: „Erdélyi magyar nemzeti pártot akar alapítani dr. Bernády György, főispán, volt országgyűlési képviselő.”

A *Brassói Lapokra* hivatkozva azt írja Kovács Elek főszerkesztő hírlapja, hogy „ezzel a tervével előbb Averescu miniszterelnöknél, később Maniu Gyulánál és Tache Ionescunál próbált szerencsét”, ám „mindhárom helyen kosarat kapott. Ez érthető is – jegyzi meg malíciával a cikk szerzője –, mert ha komoly politikusok egy pártvezérrel tárgyalnak, akkor először azt nézik, hogy hol ez a párt. A Bernády pártja ez idáig – az *Ellenőr* és a *Brassói Lapok* mindentudói szerint – hat emberből áll.”³² Innen kezdve félre lehet seperni minden távolságtartó etikát, a sorokból gomolyogjon föl a szerkesztő elvetélt glosszairói etnácskája: „Bernády ezen politikai házalása méltó folytatása az ő eddigi egész működésének. Mindig minden uralmon levő pártnak beállott a szolgálatába. Annyiszor fordította a köpenyét, ahányszor a hatalom változott. [...] Egész addigi működésének méltó folytatása.”³³ A piszkálódás nem áll meg, Kovács innen fölszárnyal, mint a nehéz testű pulyka. „Természetesen, hogy az ilyen politikusnak nem lehet értéke, mert nem megbízható, sem itt, sem ott. Averescu vagy a többi román politikus, ha eljön az ideje és szüksége lesz rá, tudni fogják majd, hogy kivel tárgyaljanak, de tudni fogják az erdélyi magyarok is, hogy ki után igazodjanak.”³⁴

Az *Ellenőr* szerkesztői csak döfködnek. Nincs visszajelzés arra nézve, hogy Averescu, illetve a román kormánykörök elleneztek volna egy Bernády kezdeményezte pártosodást, illetve elvetették volna az erdélyi magyarok kilépését az aktív politika pástjára. A „szilencium” idejét máskülönben sem töltötte hasztalanul. Vásárhelyen, Zabolán, szovátai villájában – amint ideje és energiája engedi (úgy látszik, bőven futotta mindenikből) –, megírja és megjelenteti politikai röpiratát, a *Nyílt levelet*. Nyugodtan nevezhetjük programadó beszédnek. A kisebbséggé szórt erdélyi magyarságot szeretné tanácsaival felrázni, utat is mutatna – a cselekvését – ésszel és érzékkel. Pragmatikus politikai szövegeiben is.

„A marosvásárhelyi könyvpiacnak érdekes újdonsága van: Dr. Bernády György, akinek a neve az utóbbi időben gyakran szerepelt, mint az aktivitás hívéé hírlapi támadásokkal kapcsolatban – *Nyílt levél* címen vastkos politikai röpiratot adott ki”, jelzi rögtön a *Székely Napló* 1920. május huszadikán.³⁵ „A *Nyílt levél* a forradalom és a legutóbbi magyarországi események, továbbá a Kormányzó Tanács kritikája mellett aggódó éleslátással vizsgálja az erdélyi magyarság mai helyzetét addig is, «míg sorsunk végleg el nem döntik». Szemben a mai közhangulattal, az erdélyi magyarság aktivitása és egy magyar nemzeti

pártba való szervezkedése mellett foglal állást, appellálva a kölcsönös megértésre.”

Bernády tehát átszakít egy dogmát, a politikai tevékenység aktív formája mellett foglal állást még a békekötés előtt. Meggyőződését, úgy gondoljuk, budapesti és bukaresti útjai, régi-új politikai kapcsolatai, információs csatornáinak tágabb át-mérője és szélesebb hálózata alakította ki. Nem kellett különösebb éleslátás ahhoz, hogy a néhány hét múlva aláírt békeszerződés miként rendelkezik Erdély sorsa felett. Bernádynak tudomása volt arról is, hogy még 1919 végén a román kormányt és tárgyalófelet az Antant kötelezte arra, hogy országában modern és aktív kisebbségvédelmi politikát folytasson. Marosvásárhely nagy embere előtt kétségtelenné vált, hogy azért kell Bukarest felé (is) fordulni, mert a volt kelet-magyarországi vármegyék magyarsága, százsága, nemzetiségei Romániában fogják folytatni életüket. Itt kell kialakítani szó szerint egy modus vivendit, ha főnn kívánnak maradni etnikai azonosságuk megőrzésével méltányosabb körülmények között.

A jog- és létalapot számára is a gyulafehérvári 1918-as döntések jelentik. De ez ugyanakkor csak kiindulási pont az önálló nemzetiségi létformákhoz. A békeszerződés „viszonyaink felületes ismerete dacára életbevágó kérdések szabályozását tervezi, és Magyarország határainak megállapítását illetőleg tartalmaz javaslatokat”,³⁶ amelyhez az erdélyi magyarság sem hozzátenni, sem abból elvenni nem tud semmit. Sorsáról nélküle döntenek rövidesen. Ugyanakkor a fehérvári román nemzetgyűlés „az összes románoknak egyesülését s mindama területeknek, amelyen románok laknak, Romániával való egyesülését declarálja azzal, hogy az általános, egyenlő, titkos községenkénti aránylagos választójogon felépülő demokratikus államkormányzat keretein belül az ittlakó összes nemzeteket a saját fiai közül maga választotta hivatalnokok által vezetett és saját nyelvüket használó közigazgatáson és igazságszolgáltatáson felül teljes nemzeti szabadság, s az egyenjogúnak nyilvánított összes hitfelekezetet pedig autonómia illeti meg.”

Gyulafehérváron a román vezetők demokratikus közjogokat helyeztek kilátásba, radikális földbirtokreformot, s az ipari munkásságnak szabadság adatik szervezkedéseikhez, illetve a szociális gondozás nem marad majd le az európai gyakorlattól. Noha fájdalmas az elszakadás az anyaországtól, fájdalmas Magyarország földarabolása, „a gyulafehérvári határozatokban biztosítékok is foglaltatnak [...], hogy szülőföldünkön a magunk közigazgatása és saját igazságszolgáltatásunk mellett fajunk [értsd: etnikumunk], népünk érdekeinek megfelelő, önálló nemzeti, kulturális és gazdasági életet élhetünk.” Amíg a békeszerződésre rákerül a nagyhatalmak kézjegyé, „vigyázzunk, éljünk addig is – józanít Bernády –, amíg viszonyaink véglegesen rendeztetni fognak a rendelkezésünkre álló jogokkal, igyekezzünk a magunk számára azok révén türrhető helyzetet teremteni, és megóvni, conserválni mindazt, ami reánk nézve értékkel bír, nehogy jogaink, amelyekkel nem élünk, a használaton kívül levő állati szervek módjára lassanként, észrevétlenül összezsugorodjanak,

elsatnyuljanak, feledésbe menjenek, avagy confiscáltassanak.”³⁷ Bernády azért reápolitikus, mert nem engedi, hogy saját szavainak dagálya elragadja. „Alapgondolatom az volt, hogy az itteni románság és magyarság közötti rendkívül feszült, az utóbbi egy-két év alatt kiélesített, mindkét félre káros viszony-bármiképpen dőljön is el a nagy pör, arra való tekintettel, hogy e két faj gyermekeinek éppenúgy, mint a múltban, a jövőben is együtt kell ez áldott földön élniök – fokozatosan enyhítendő, a békés együttélés lehetőségének problémája minden kételyt kizáró módon mielőbb megoldandó, s ezt követőleg az itteni lakosság egyetemének nélkülözhetetlen fejlődését és haladását biztosítandó a meleg testvéri szereteten alapuló egyetértés és együttérzés készítendő elő.”³⁸ Felmérte, mit jelent a bekapcsolódás, a betagozódás programjával előrukkolni: „Előre láttam az ily irányban megindítandó actióval járó kellemetlenségeket, de fajom és népem iránt érzett szeretetem parancsszavának engedve és másoktól is hasonló lépésre erőt és bátorságot kiváltandó, elhatároztam, hogy részt kérek a magam számára e korszakot alkotó munkából, osztozom az úttörők nehéz küzdelmében.”³⁹ “Az itteni véreim jövő boldogulásán való munkálkodhatást a maga számára biztosítandó, addig is, míg sorsunk véglegesen el nem döntenek, *becsületes nyíltsággal és férfias őszinteséggel igyekszem beilleszkedni az adott helyzetbe.*”⁴⁰

Látnia kellett, hogy a fehérvári nemzetgyűlés határozataiban előlegezett jogok máris feledésbe mentek, s a magyarságot folytonos „insultusok” érik: „legyünk éberek, gondolkozzunk, ne dugjuk fejünket a strucc módjára a homokba”.

Minden jogi biztosíték dacára, vallja: „mindannyiunkra, tehát úgy a románokra, mint a magyarokra és a többi nemzetekre nézve egyaránt sokkal biztatóbbnak, reményteljesebbnek és kecsegtetőbbnek látom azt a jövőt, amely a kölcsönös bizalmon, a megértő és megbonthatatlan testvéri szereteten épül fel. Igyekezzünk tehát minden oldalról a múltak vélt vagy tényleges sérelmeit feledni, egymásnak mielőbb békejobbot nyújtani, hogy nemes versenyben egymást támogatva és nem egymás erőit ellensúlyozva, paralizálva hozzáfoghassunk a nagy mindannyiunk boldogabb jövőjét előkészítő és biztosító építőmunkához.”⁴¹ Hogy a Bernády által felvázolt program megvalósuljon, nem elég egyetlen személy akarata, munkabírása avagy tehetsége, „ahhoz igen sokaknak, az itteni magyarság egész egyetemének közremunkálása és román testvéreinknek komoly, józan belátása szükséges”.⁴² Ma mindez közhelyként hangzanék, hiszen a romániai magyar közírás árnyalati variációk közbeiktatásával, a hangsúlyok ide-oda tologatásával, az alapjelentés megváltoztatása nélkül ugyanezeket a gondolatokat tűzi zászlajára - midőn a zászlót el nem orozzák, be nem vonják, tiltják, nyilvánosan el nem égetik, az őszinte barátkozás címerét nem vagdalják ki közepéből az álferradalmárok és valódi sovíniszták.

Ha 1920-ban, a régi világnak olyan „szent bölénye”, mint Bernády le meri írni ezeket a gondolatokat, ki tud emelkedni az önsajnálattal langyos iszapjából, akkor az bátorság, tisztesség dolga. Virtus a tehetetlenséggel szembeszegülve: „A meg-

nehezedett viszonyokra való tekintettel szervezkednünk, tömörülnünk kell tehát nekünk magyaroknak is, hogy a reánk váró nagy munkában vállat vállnak vetve részt vehessünk.”⁴³ Ezeket a sorokat akkor veti papírra, amikor ismerőseit, osztályos társait, nemzetének nem egy Erdélyben maradó tagját nyilvánosan megbotozzák, hadbírósaági ítélettel – szabotázzsal vagy fegyverrejtegetéssel vádolva – kivégzik, börtönbe zárják, kényszermunkára küldik, javaikat elkobozzák, a hatóságok rekvirálnak, kiutasítanak, utcára raknak tisztos hivatalviselőket, másfelől funkciókat osztogat a hatalom érdemesnek és érdemtelennek, tegnapi kis pontok mára fenyegető felkiáltójelekké dagadnak, koncot váró regáti urak jönnek-mennek zavartalanul.

A szervezkedés során – ismerve a pártalapítások természetrajzát – nem szabad megengedni, hogy személyes, partikuláris avagy felekezeti érdekek érvényesüljenek. Kizárólag a nemzetiség összérdeke vezérelhet mindenkit, aki részese akar lenni a szervezkedésnek. (Bernády sem kerülheti el az illúziók kínálta csapdahelyzetet: hiszen lehetetlen egyetlen, az összérdeket megjelenítő, mindenki akarátát egyesítő, közmegelegedéssel működő szervezetbe csomagolni az egész erdélyi magyarságot...)

„Fel kell hagynunk a régebben szokásos pártoskodással”, a gyűlölködéssel és rágalmozással. „A fajunkhoz, anyanyelvünkhöz, kultúránkhöz, hagyományainkhoz való közös és szeretetteljes ragaszkodás egy szervezetbe, egy táborba kell valamennyiünket egyesítsen”, hogy a romániai magyarság számarányának és civilizációjának valódi súlyával egységesen léphessen fel a román politikai, gazdasági és társadalmi közéletben.⁴⁴

Bernády sem mentes a „turáni átoknak” nevezett mítosztól, pedig, ha Bukarestben, Nagyszebenben sokszor megfordult, látnia kellett, hogy Maniu Gyula aligha ért szót a magyarság diszkriminációján kívül egyebekben Alexandru Averescuval vagy Ionel Brătianuval.

„Tudtára kell ébrednünk annak is, hogy nem mind magyarul van megírva, hogy nem mind fogadható el és követendő az, ami magyar nyelven íródik. A magyarul való íráshoz a magyar nyelv bírásán kívül magyarul érző szív, magyarul gondolkodó lélek, a magyarság hagyományainak, szentségeinek tisztelete, magyar őszinteség, magyar nyíltság és magyar becsületesség kell. Mindezzel nem rendelkeznek mindazok, akik a magyar nyelvet bírják és magyar nyelven írnak. (Akkor még Erdélyben minden román és szász értelmiségi írt és beszélt nyelvünkön.) Vigyázzunk, a mérget is – mondatja vele az egykori gyógyszerész - mindig valamely kívánatos anyagba vagy tetszetős burokba elrejtetten dobják oda annak, akinek, avagy aminek szánva van.”⁴⁵ Bernády, természetesen fentebb nem csupán az állami bértollnokokra, de a Maurerekre, Fáyakra vagy Lengyelekre is utal.

„Egy táborban, a Magyar Nemzeti Pártban” kell egyesülnie rang, „állás, foglalkozás, születés és vagyoni helyzetre való tekintet nélkül, bármelyik felekezethez

tartozzék vagy felekezeten kívül álljon és akármilyen elveket valljon egyébként, minden magyarnak.”⁴⁶

Itt vagyunk tehát szemtől szemben a kulcsmondattal, a röpirat indokával, értelmével. Ezért rótták meg osztályos társai, mert túl korán mondotta ki a bűvös jelszót, ezért marasztalták el a szocialisták, akik az osztálykülönbségeket még a nemzeti érdekeknél is előbbre helyezték. Hozzátesz azonban még egy gondolatot, amely ismerősen cseng a fülünkben. Legyen ez a magyar párt tulajdonképpen olyan szervezet, amely megvédi a magyarság egészét kifelé, a hatalommal való viszonylatában, belül viszont engedtesse meg az ún. platformszabadság.

„A magyarság egyetemes érdekeinek szem előtt tartása mellett [kell] a közöttünk jelentkező ellentéteket kiegyenlítenünk, e szervezetben kell egymást kölcsönösen megbecsülve mindenkinek jogot és módot biztosítanunk arra, hogy elveit, nézeteit, eszményeit, véleményét ismertesse, indokolja és terjessze, de a többség döntésének alárendelve magunkat, kifelé mindig egy fegyelmezett, megbonthatatlan, zárt sorban kell megjelennünk, mert csak ily módon tudjuk a nélkülözhetetlen erőt kifejtteni, az itteni magyarság érdekeit megvédelmezni.”⁴⁷ Mintha el sem mozdult volna az idő azóta... Bernády pragmatikus politikus, ismételjük, a magyarok pártja az érdekek és hagyományok védelmezője, nemzeti liberális és demokratikus alapokon nyugszik, ám ezek az izmusok „csak addig a határig terjedhetnek, amelyekben belül faji, kulturális és gazdasági érdekeinket s a közrendet sérelem nem éri”.⁴⁸ Hol ez a határ? Ki vonja meg? Mennyire rugalmas a szervezőtűrőképessége? Ezekre Bernádynak nincs ideje kitérni. Fontosabb számára a leltárkészítés. Létezik már korábbról is három politikai szervezet, melyek közül csak a szocialista párt számottevő. Az Egyesült Székely Nemzeti Párt és a Magyar Demokrata Párt alig foglalhat el több helyet, mint amennyit egy bírósági bejegyzés húsz-huszonöt sora igényel a társasági törvény előírásai szerint. Még ezekkel is számol, de minden magyarhoz fordul, amikor azt kéri: „hogyan egyesítsük erőnket, nehogy egymással szembenállva magunk semmisítsük meg, nullificáljuk azt az energiát, amelyre jövőnk boldogulásunk biztosíthatása érdekében mindannyiunknak egyaránt szüksége van”.⁴⁹

Ezután következnek a zárómozdulatok, amelyek a várható ellenkezést, a kellemtelenkedők pimaszkodásait, a politikai ellenfelek tiltakozásait hivatottak hatastalanítani, leszerelni.

„*Nem vágyom, nem vágytam soha vezetőszerepre*, hiszen tudatában vagyok annak, hogy erre erőm, ismereteim, tudásom, munkabírásom nem képesítenek, csak mint egyszerű munkás kívánok a nagy munkából magam számára részt. Arra sem a személyes ambíció sarkall, hogy az itteni magyarság egy szervezetbe való tömörítésének gondolatát talán elsőként vessem a nyilvánosság elé, hanem lelkiismeretem parancsszava, amely ezen lépésem folytán *előreláthatólag egész bizonyossággal bekövetkezendő, személyem ellen irányuló kellemtelen támadások és gyanúsítgatások dacára* a jelen tűrhetetlen, mindannyiunkra káros állapotok mi-

előbbi megváltoztatása érdekében nyugodni nem hagy, ambícióra serkent.”⁵⁰ A hitvallás arról győz meg, hogy Bernády fölényesen ismeri az erdélyi politikai pámpákat, noha éppen ekkor válik vadászból üzhető vaddá. Ellenfelei elvi burokkba csomagolják puskaporukat, amivel Bernádyra orvul vagy nyíltan tüzelni fognak. Folyni fog, meglásd, kedves hívem, a hiúságok nagyvására.

A röpirat szerzője ezután fejti ki a legjózanabb fölismerést:

„Nekünk magyaroknak be kell látnunk, hogy sürgősen fel kell hagynunk az eddig tanúsított, indokolatlanul csak újabb és újabb áldozatokat igénylő magatartással. Be kell látnunk, hogy a politika, amiként Kossuth Lajos mondotta, az egzisztenciák tudománya. Alkalmazkodnunk kell tehát a viszonyokhoz, s a nagy pör eldöltéig is be kell illeszkednünk az adott helyzetbe.”⁵¹ Lehet haragudni Bernádyra, lehet illúziórombolással vádolni, csak azzal nem, hogy irreális követelményeket állít egy jövőre vagy máris kisebbség elé. A pártütés, a szörszálhasogatás helyett fel kellene mérni végre az idő súlyát, értékét, s le kell mondani arról, hogy idegen jelszavak, utópiák után futkossunk. Eszmék és irányzatok vakíthatnak el – véli szigorúan a szerző –, amelyek mind-mind időnket rabolják.

„Román testvéreinknek pedig be kell látniok, hogy a gyűlölség és bosszú, bár pár pillanatig talán édes és kellemes érzéseket válthatnak ki az emberből, még az esetben sem emberi indulatok, ha az azok alapját képező indokok minden tekintetben helytállóak. Nem akarok én arra az etikai szempontból magasabb álláspont-ra helyezkedni, hogy az emberiségben szunnyadó állati szenvedélyeket semmi körülmények között sem ildomos fölkelteni.”⁵²

Tisza István egykori párthíveként nem tagadja meg magát, fontosnak tartja, hogy mérleget készítsen a Monarchia nemzetiségi politikájáról. Igaz, csak az utolsó évekig hátrál vissza. Fölteszi magának–nekünk–nekik (?) a kérdést, ami akkoriban mindenkiéből kibukott, ha mélyebbre akart ásni, ha meg szeretett volna érteni valamit abból, ami körötte zajlik: „hogyan korábbi időkből származik-e a mélységes gyűlölség és bosszúvágy, amelyet mi magyarok ma itten keservesen észlelünk?” „Azt kell mondanom, hogy azok a szemrehányások, azok a kíméletlen elnyomatásról és keserves rabságról szóló panaszok, amelyekre [...] minduntalan hivatkozás történik, s amelyek megtorlásoképp velünk szemben a drákói szigort meghaladó kíméletlen rendszabályok alkalmaztatnak, alig bírnak valamelyes alappal. Hiszen ha a románságnak avagy a szász-ságnak, vagy bármely, a magyar állam területén élő más nemzetiségnek abban az elnyomatásban lett volna része, amelyről rövid idővel ezelőtt még igen kevesen, ma már igen sokan beszélnek, megőrizhették volna e népek majdnem egy évezreden át anyanyelvüket, hitüket, hagyományait? Teremthettek volna ez idő alatt a maguk számára külön kultúrát, megszerezhették volna azokat az anyagi, szellemi, erkölcsi erőket és értékeket, azt az intelligenciát [értelmiséget], amellyel rendelkeznek? Bizony mondom, annak a sokszor hánytorgatott elnyomatásnak csak egy kis része lett volna valóság, sohasem kellett volna felvetnünk

e kérdéseket. Réges-régen egy nyelven imádnók az Istent!”⁵³ Bernády az elmúlt korszak liberális nemzetiségpolitikájának ellenfele, akárcsak odaát Szekfű, aki ekkor írja a *Három nemzedéket*. A kiegyezést követő kormányzatok, véleménye szerint engedékenyek, túlságosan elnézőek voltak, Európában itt volt a legliberálisabb a nemzetiségi politika, avagy annak hatásai – a magyarság rovására. A mítoszok szépen kiegészítik egymást, a bódító fűszeres melegházi hatás nem is marad el a nemzeti retorikából.

„Be kell látnia a románságnak, hogy éppen az általa hön óhajtott eredmények állandósíthatása érdekében fel kell hagynia a ma már céltalan agresszivitással, tartózkodnia kell a magyarság felesleges ingerlésétől, bántalmazásától, a közös kincset képező intézmények megsemmisítésétől, és hogy sürgősen restituálni kell az eddig elkövetett súlyos hibákat. Be kell látniok, hogy nekik kell ma előrelátóbb megfontolással, fokozottabb bölcsességgel, hatványozott óvatossággal a megértés munkáját munkálniok, békejobbukat felénk nyújtaniok, hiszen jelenleg övék a hatalom, de az övék a felelősség is.”⁵⁴

Bölcsességet kér a birtokreformhoz, belátást mindkét oldalról, hogy a kölcsönös bizalom megizmosodhasson. Nem, a részletkérdések ideje még nem érkezett el. A közszolgálat, a közhaszon vezérlő irományának publikálásában. De mintha ezt már igen sokszor ismételné, ezért elő egy hatásos végszóval, amely Bernády rugalmasságát igyekszik demonstrálni: “Elfeledek minden fáradságot, bántalmat és szenvedést! Ha pedig legjobb meggyőződésem és szándékom ellenére e lépésem révén fajom érdekeit sértettem volna, megadással, de becsületes meggyőződés és jószándék nyugodt lelkiismeretével fogom a tévedésem folytán méltán kiérdemelt büntetést elszenvedni.”⁵⁵

Ha még emlékszünk rá, a marosvásárhelyi *Ellenőr* máris leparancsolná Bernády Györgyöt a nemzetiségi politika erdélyi színpadáról, de emberünket kevéssé zavarták a hírlapírói vélekedések, igazából csak most, 1920 tavaszán lendül bele a politikai szervezőtevékenységbe. Jó hátszéllel, hiszen Bukarestben a kormányrúdnál éppen azok az urak ügyködnek, akiket Bernády bukaresti útjai alatt ismert meg, akikhez személyi szálak fűzik. Bernády személyisége imponáló lehetett a román partnerek számára. Tárgyal – nem kuncsorog.

(Folytatjuk)

SEBESTYÉN MIHÁLY

JEGYZETEK

- 1 Erdélyi lexikon, szerkesztette dr. Osvát Kálmán. Oradea–Nagyvárad, Szabad Sajtó és Lapkiadó Rt, 1928, 31–32.; Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. Főszerkesztő Balogh Edgár. Bukarest, Kriterion, 1981. I., 216.; Gulyás Pál: Magyar írók élete és munkái. Budapest, 1941., III., 69–70.; Magyar életrajzi lexikon. Főszerkesztő Kenyeres Ágnes. Budapest, 1967., I., 195.
- 2 Molter Károly: Marosvásárhely. Portrévázlat a székely fővárosról. Erdélyi városképek. Bethlen István előszavával. Budapest, Révai Kiadó, (1936.), 192–94.
- 3 „Személyi hír. Dr. Bernády György udvari tanácsos, városi főispán szombaton a Transilvaniában vacsorázik, ahol szívesen látja polgártársai megjelenését.” Székely Napló. 47. évf., 1917., 86. sz. (jún. 9.); „Bernády búcsúja. Bernády György főispán, udvari tanácsos tegnap búcsúzott el a városi tanácstól és tisztviselőktől, s minden formalitás nélkül, de igen meleg és barátságos búcsút vett munkatársaitól.” Uo., ua., 95. sz. (jún. 24.); „Bernády főispán felmentése. A mai hivatalos lap közli a király kéziratát, amelyben Bernády György főispánt érdemeinek elismerése mellett felmenti állásából. A kéziratot Ugron belügyminiszter ellenjegyezte.” Uo., ua., 100. sz. (július 5.)
- 4 Az 1916-os augusztus-októberi román hadbalépésre utal, melynek során Ferdinánd király-csapatái szinte Marosvásárhelyig hatoltak előre délről és keletről. Az Antant bizalmát élvezve léptek be az első világháborúba Erdély elfoglalásáért. Október 6-ra azonban sikerült a román csapatokat kiszorítani a Kárpátokon túlra.
- 5 Bernády György: Nyílt levél. Marosvásárhely, 1920., 35–36 (a továbbiakban: Nyílt levél).
- 6 Marosi Barna: Bernády György városa. Marosvásárhely, 1993, 31. Lásd még uo. 46–47, 53–54.
- 7 Magyarország tisztí cím- és névtára 1916. 35. évf. Budapest, 1916., 749. Gr. Mikes Ármin (1868-1944), főrendi házi tag, gr. Bethlen Istvánnak, a jövő miniszterelnöknek, ekkor Maros–Torda vm. képviselőnek sógora volt. (V.ö. Gudenus János József: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája. Budapest. 1993, II., 326, I., 162.)
- 8 Székely Napló, 49. évf., 1919., 26. sz., (jún. 26.).
- 9 Nyílt levél, 36–38.
- 10 Magyarország történeti kronológiája. III. kötet. 1848–1944. Főszerkesztő Benda Kálmán. Budapest, 1993, 858–859.
- 11 Nyílt levél, 39. Emlékeztetőül: 1919. jún. 7-én G. Clemenceau, a párizsi békekonferencia elnöke jegyzéket intéz Budapesthez. Ebben a csehek elleni támadás azonnali leállítását, és a Vörös Hadseregnek a demarkációs vonalra történő haladék nélküli visszatérését követeli. Ellenkező esetben az Antant megtámadja Magyarországot. Teljesítése esetén viszont a magyar kormány képviselői részt vehetnek a párizsi békekonferencián. Kun B. két nap múlva beleegyezik, ha az érdekelt államok összeülnek Bécsben a békét megkötni. Magyarország csupán a belgrádi 1918-as fegyverszüneti egyezményt szeretné érvényesíteni fegyveres erővel, mert szomszédai is haddal terjeszkedtek rovására. A párizsi tárgyalásokra szóló meghívást elfogadja. Június 13-án újabb távirat-jegyzék a francia miniszterelnökségről: ebben kijelölik Magyarország új határait, amelyek északon és keleten megegyeznek a későbbi trianoni határokkal; ragaszkodnak a vörös csapatok visszavonásához a megjelölt határsávok mögé; erre hat nap haladékot adnak; Clemenceau azt is megígéri, hogyha mindezt a Forradalmi Kormányzótanács teljesíti, Párizs leállítja a románok offenzíváját, s kivonják őket a Tiszántúlról is. V.ö. Magyarország történeti kronológiája III., 859–860.

- 12 Székely Napló, 1919., 107. sz. (július 15, kedd).
- 13 Székely Napló, 1919., 108. sz. (július 17. csütörtök.)
- 14 Nyílt levél, 38.
- 15 Uo., 38–40. Kiemelések tőlünk. S. M.
- 16 Marosi Barna: Bernády György városa, 54.
- 17 Székely Napló, 1919., 126. sz., (aug. 19.)
- 18 Uo.
- 19 Székely Napló, 1919., 130. sz. (aug. 28.) A szakoktatás és az ipari tanulók képzése roppant fontos ügy, ezért a magyar inas- és mesteriskolák, -képezdek számíthatnak központi anyagi támogatásra.
- 20 Ua. 1920., 50. évf., 120. sz. (júl. 15.)
- 21 Ua. 140. sz. (szept. 23.)
- 22 Mikó Imre adataira támaszkodva 1919-ben 33 551, a következő esztendőben pedig 70 773 menekültet regisztráltak a magyar hatóságok. Ezek a számok csak az Erdélyt elhagyókat jelentik. V. ö. Mikó Imre: Huszonkét év. Az erdélyi magyarság politikai története 1918 december elsejétől 1940. augusztus 30-ig. Budapest, „Studium” kiadása, 1941, 17.
- 23 Székelyföld, 1920., 22. évf., 120. sz. (szept. 8.) Az utolsó mondat szubjektív és veszedelmes intézkedésekre adhatott volna alkalmat, de hát nem Bernádynak kellett összeállítania a kitoloncolandók jegyzékét.
- 24 Iancu, Gheorghe: Desfășurarea și rezultatele alegerilor parlamentare din noiembrie 1919 în ciumscriptiile Transilvaniei = Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Historia. Fasc. 1., 1974, p. 109.
- 25 Mircea Mușat-Ion Ardeleanu: Viața politică în România 1918–1921. Ed. II. completată. Buc, Ed. Politică, 1976, 306. A szerzők szerint a párt Kolozsváron jött létre 1919-ben. Az újság könyvészeti adatait lásd: Monoki István: Magyar időszi sajtó a román uralom alatt 1919–1940. Budapest, 1941., 181.
- 26 Iancu, i.m., 125. A választási eredményeket az Új Világ 1919. dec. 8-i száma alapján közli Iancu. Lásd még a kérdéshez az osztályharcos szempontokat bőven gyümölcsoztató Gheorghe Bodea cikkét: Lupta curentelor opozitioniste în sinul Partidului Maghiar din România pentru întărirea unității frățești a oamenilor muncii (1918–1928). = Acta Musei Napocensis X., Cluj, 1973, 412–419.
- 27 Már 1919 áprilisában a Brassói Lapokban felhívást tettek közzé a „székelyek több őszinte barátja” aláírással, amelyben szirénhangok arra csábították az olvasó magyarokat, hogy sorsukba beletörődve, a valóságot elismerve álljanak be a román életbe, a mindennapokba. (Bodea, i.m., 413.) Bodea szerint a székelység őszinte barátai a gyulafehérvári határozatok hitelében hisznek és teljesítésében bíznak (uo.) A parlamenti képviselők a kolozsvári Patria szerint odanyilatkoztak, hogy terveik között szerepel egy a közeljövőben Marosvásárhelyen összehívandó pártalakító kongresszus, ahol „be fogjuk jelenteni ünnepélyesen csatlakozásunkat a gyulafehérvári paktumhoz és egyesülésünket Nagy-Romániával” (uo., 415.). Fáy képviselő 1920. február 18-án a „székelység nevében” hűségnyilatkozatot tesz Románia felé (uo.) Képviselőségük azonban nem tartott túl sokáig, mert a Román Nemzeti Párt, Vaida-Voievod kormánya megbukott, majd Alexandru Averescu tábornok alakíthatott ideiglenes kormányt. 1920. március 25-én feloszlatta a parlamentet. Az újabb választásokat július 3-7-re írták ki, de itt már nem indultak a „magyar-székely” jelöltek. (Bodea, i.m., 416.; Istoria României în date. Red. Constantin C. Giurescu. Buc, Editura Enciclopedică Română, 1971, 318.) A cenzúra annyit engedett át szoros hálóján keresztül,

- hogy az RNP bukása után az Új Világ hasábjain meghirdetett kolozsvári magyar-székely nagygyűlés elmarad. (V.ö. Ellenőr. Marosvásárhely, 1920., 62. sz., ápr. 28.)
- 28 Székely Napló, 1919., 192. sz. (dec. 21.)
- 29 A delegáció tagjainak névsorát már a Huszár kormány eldöntötte december 12-i ülésén. Galántai József: A trianoni békekötés 1920. A párizsi meghívástól a ratifikálásig. Bp., Gondolat, 1990., 73.
- 30 Székely Napló, 1919., 192. sz. (dec. 21.)
- 31 Székely Napló, 1920., 50. évf., 55. sz. (ápr. 18.) Kiemelés tőlünk S. M. Nem kizárt, hogy a bukaresti szalonokban megforduló magyar úr előtt is felmerült a közelgő földreform ügye, amely az erdélyi magyar földbirtokosokat érthetően izgatta, hiszen ha kisajátításra kerül sor, elsősorban az erdélyi arisztokráciát és középbirtokosokat érinti majd hátrányosan. 1919 őszén járt is küldöttség Bukarestben br. Jósika Samu vezetésével, a király azonban nem fogadta kihallgatáson akkor a követséget, csak egy esztendővel később. Igaz, közben megszületett a földreformtörvény, amelyet az Averescu-kormány határozatban fogadott el. Bodea, i.m., 414.
- 32 Ellenőr, 1920., 14. évf., 59. sz. (ápr. 23.)
- 33 Ua.
- 34 Uo. Néhány nappal később ugyanebben a lapban a cenzúra csupán a cikk címét és egy mondatot engedett a nyilvánosság elé: „Elmarad a kolozsvári nagygyűlés. Az Új Világ által Kolozsvárra hirdetett ún. magyar-székely nagygyűlés elmarad.” Uo., 1920., 62. sz. (ápr. 28.). Bernády ebből is világosan látta, hogy a katonai hatóságok nehezen viselik el a szervezkedést, az Új Világ csoport pedig a bukott RNP bábjaiból áll, akikkel már nem kellett törődni. Az erdélyi magyarság sem sokat adott becsületükre. Éppen ezért jár el Bernády sokkal körültekintőbben: egyeztet, konzultál, értekezletet hív össze. Megszondázza a közhangulatot.
- 35 Székely Napló, 1920., 71. sz.
- 36 Nyílt levél, 48.
- 37 Ua., 48–49.
- 38 Ua., 40.
- 39 Uo.
- 40 Ua., 41–42. Kiemelés tőlünk, S. M.
- 41 Ua., 49–50.
- 42 Ua., 42.43 Ua., 43.
- 43
- 44 Uo.
- 45 Ua., 51–52.
- 46 Ua., 43.
- 47 Uo.
- 48 Ua., 44.
- 49 Ua., 44–45.
- 50 Ua., 47. Kiemelés tőlünk, S. M.
- 51 Ua., 51.
- 52 Ua, 52. Bernády biztos lehetett, hogy politikai üzenete eljut a román körökhöz is. Itt említjük meg, hogy Octavian Tăslăuanu, az Averescu-kormány munkaügyi minisztere Marosvásárhely szenátor-jelöltje volt az 1920. évi választásokon. A politikus tiltakozott egyes bukaresti lapok vádjai ellen, hogy „kerületében magyarul beszélt. Azonban hozzátette azt is, hogy az ő magyar választói ugyanolyan polgárok, mint a román politikusok, s ha azt óhajtja, hogy megértsék, akkor magyarul kell beszélnie. [...]A miniszter, tudomá-

sunk szerint marosvásárhelyi programbeszéde előtt érdeklődött, hogy vannak-e magyar választók, mert ha igen, akkor programját magyarul is elmondja.” (Székely Napló, 1920., 96. sz.) A dolog szépséghibája csupán annyi, hogy Marosvásárhely (és Erdély) választóinak nagy része kénytelen volt távol maradni az urnáktól, ui. ezúttal sem vették fel őket a szavazásra jogosultak listájára. V. ö. Erdélyi magyar évkönyv 1918–1928. I. évf. Szerk., Sulyok István és Fritz László. Kolozsvár, Juventus kiadás, 1930., 8; Mikó Imre, i. m., 26.

53 Nyílt levél, 52–53.

54 Uo., 55.

55 Ua., 56.

56 Székely Napló, 1920. 77. sz. (jún. 1)

A kígyó jelenése

DOKUMENTUM

Másnap

Adalékok Bernády György 1919–1920-as pályaképehez

(2. rész) *

Május végén Averescu miniszterelnök a választások előestéjén erdélyi körútra indul. Tervei között szerepelt egy székelyföldi hosszabb látogatás is, ami azonban kútba esett. Nagyszébenben ugyanis részt kívánt venni az érseki beiktatáson, ezért aztán csak Sepsiszentgyörgyre jutott el. „Mint az ottani [sepsiszentgyörgyi] napilapok közlik, [Averescu tábornok] fogadta dr. Bernády Györgyöt, aki memorandumot nyújtott át neki.”¹ Időközben ugyanis a régi Romániában, az ún. „Regátban” május 25. és 27. között parlamenti választások voltak, amelyek a kormányon lévő Averescu-féle Néppárt győzelmét hozták. Május 30-án Erdély-szerte megejtették ugyanezt a parlamenti választói színjátékot, amelyen azonban, mint jeleztük, a magyar választók nagyobb része nem vett, vehetett részt. Nem léptek ki a politikai passzivitásból, még mindig a békeszerződésre vártak, amelyet éppen öt nap múlva fognak aláírni a nagyhatalmak és Magyarország. Annak ellenére, hogy 1919. december 9-én a román fél kötelezte magát egy speciális kisebbségvédelmi szerződés ellenjegyzésére is, ezt nem hozták nyilvánosságra, csak általánosságba, csupán 1921-ben cikkelyezi be a román törvényhozás.² A *Székely Napló* a szavazatszámállással elfoglalt bizottságok feje felett összekacsintva olvasóival így összegezi a választások eredményét: „Az Averescu párt győzelmét vasárnap délután hirdetemények tudatták, s nem szenved kétséget, hogy a kormány győzelme az erdélyi választásokon is döntő hatással lesz. Ez azonban nem érinti a magyar népet, mely a választásokon nem vesz részt, de nem is vehet, mert nem volt mód arra, hogy a békekonferencia perfektuált döntése előtt magatartásunkat illetőleg a magyarság egyetemlegesen megnyilatkozzék. Az a néhány magyar nevet viselő egyén, aki talán most is mandátumhoz jut, a Kanári-szigetek lakosságának vagy a

* Folytatás előző számunkból.

szenegáli nyam-nyam négerék törzsének képviselőjéhez is közelebb áll, mint az itteni magyarsághoz, amint ezt már más neves bukaresti politikusoktól is hallottuk.”³ Szempontunkból a legérdekesebb pillanat kétségen kívül az a mozzanat volt, melynek során „Dr. Bernády György emlékiratot adott át” Averescu miniszterelnöknek Háromszéken. A vásárhelyi lap közlése szerint ebben „nyíltsággal tárja fel mindazokat a sérelmeket, szenvedéseket és jogfosztásokat, melyek a román impérium átvétele óta az erdélyi magyarságot minden téren érték, s azok sürgős orvoslására hívta fel Averescu figyelmét, s a közéleti, gazdasági és politikai abnormitásokat kimutatva azt hangsúlyozta, hogy úgy a magyar, mint a román nép testvértelenül áll a szláv népfajok tengerében. Az emlékirat ismételt az egységes magyar nemzeti pártban való tömörülést sürgeti.”⁴

Az *Emlékirat* kelte: Marosvásárhely, 1920. május 23. A címlapon pedig azt olvashatjuk, hogy: „írta és 1920. május hó 25-én Sepsiszentgyörgyön Alexandru Averescu miniszterelnök úrnak átnyújtotta dr. Bernády György”.⁵ Itt sem hazudolja meg önmagát, kiemeli, hogy kezdeményezése magánemberi minőségét nem lépi át, nem megbízásból vagy valamely közület, még kevésbé az egész magyarság képviselőjében emeli fel szavát.⁶ Amit mond azonban éppen az ellenkezőjét bizonyítja: közügyekben jár el a politikus felelős szókimondásával. Célja ráirányítani Bukarest figyelmét azokra az állapotokra, amelyek „helyzetünket tűrhetetlenné teszik és bennünket mélységes aggodalommal töltenek el”.⁷ Késedelem nélkül kijelenti, hogy bár még nincs békeszerződés a két állam között, de ő máris az aktív politikálás álláspontját tette magáévá, ebben a szellemben kíván cselekedni, ezért is terjesztette be az *Emlékirat*ot a román kormányfőnek. A magyarság helyzete a folyton változó kaleidoszkópokhoz hasonló, s ilyen fölöttébb változó helyzetek, viszonyok között botorság lenne a teljes elutasítás mögé begubózni. Bármiképpen is döntsenek tehát Versailles-ban, Bernády bejelenti, hogy „utógondolat nélküli, hűséges polgára leszek annak az államnak, amelynek keretébe szülőföldem tartozni fog”.⁸ Kijelentéséhez azonban felelős polgárként követelményeket szab, betartandó feltételeket kér:

- szükséges, hogy az erdélyi magyarság egyedei emberi bánásmódban részesüljenek;
- az emberi jogok mellett „anyanyelvünkhöz, hagyományainkhoz való ragaszkodásunk” jogát elismerjék;
- kulturális és gazdasági intézményeink rosszindulatú, gáncsoskodó megítélését és kezelését a hatalom függessze föl;
- a közhatalom tartsa tiszteletben az emberi-állampolgári jogokat, vessenek véget a helyi hatóságok önkényeskedéseinek; „minden komoly ok nélkül kóbor kutyák módjára összeszedjenek” magyarokat, „indoklás és kihallgatás nélkül dermesztő hideg idején fűtetlen helyiségekbe csukjanak, heteken, hónapokon át lecsukva tartanak, s közben megbotozzanak, megpofozzanak, véresre, nyomorékká, félholtra verjék őket”;⁹

–a magyar hivatalnoki kar mindenfajta fizikai megalázása örök időken át rányomja bélyegét azokra, akik ezt szorgalmazzák, naponta elkövetik, állapítja meg Bernády, aki pontosan érzékeli, hogy a világnak rólunk alkotott képét mennyire befolyásolják a szélsőséges cselekedetek, amely a cenzúra ellenére is kijutnak Európába;

–végét kell szakasztani a bírói önkényeskedéseknek, senkit sem lehet ítélet nélkül fogva tartani, vagy lakásaikból kitéssékelni azokat a tisztviselőket, akik komoly lelkiismereti válságon esnek át, s még nem tudják, mitévők legyenek az új (második) hivatali eskü tekintetében;

–nem lehet a kormányzat célja a közalkalmazottak tönkretétele, megilleti tehát a magyar hivatalnokokat is az előléptetés, fizetésemelés, szolgálati éveiknek elismerése függetlenül a felesküvés tényétől. (A dolog természetéhez tartozik, hogy a felsorolt bűnöket még az előző, az Averescu előtti Vaida-Voievod kormányzás idején követték el, a kritikák tehát jogosak, de nagy retorzióval nem járhattak... Szóvá tételük azonban a román kormánykörök előtt mindenképpen elengedhetetlen volt, jelzésértékűnél fontosabb gesztus.)

–a nyugdíjasok helyzete tarthatatlan, hiszen a folyósított, ha egyáltalán folyósításról szó lehet, összeg reálértéke folyton alábbszáll;

–ahol mindezt figyelmen kívül hagyja a kormány, ott a munkavállalók elkedvetlenednek, a konszolidáció ábránd marad, s „a munkának olyannyira kívánatos újból való felvételére még gondolni sem lehet”.¹⁰ A Bethlen Gábor-i taktikához folyomodik: dehogyis akarna olyan sérelmekkel előhozakodni, mint:

–egyetlen magyar nyelvű törvényt, kormányrendeletet sem tettek közzé a utóbbi években;

–az erdélyi városok önkormányzati és vagyonkezelési jogát elsinkofálták;– a magyar nyelvű választók többszöri önkényeskedés miatt maradtak ki a választói névjegyzékekből;

–eltűntek a magyar helységnévtáblák a vasútállomásokról;– a magyar cégtáblákat az éj leple alatt soha ki nem nyomozható tettesek szétzúzták, megrongálták, s a rendőrség csupán azt ajánlhatta a panaszosoknak, hogy változtassák két- vagy román nyelvűre a cégtáblákat;

–a magyar utcaneveknek is lába kelt... stb.¹¹ ... Ugyanezeket nem is kellene szóvá tennie, hiszen a sajtó számtalanszor már kinyomtatta, elpanaszolta, a világ tudomására hozta. Arra viszont joggal várna választ, mi végre kellett Marosvásárhely köztéri szobrait meggyalázni, sárba tiporni, ismeretlen helyen rejtegetni, „ugyanis Bukarestben azt tapasztaltam, hogy a több mint másfél évig tartott ellenséges német és osztrák-magyar invázió dacára sértetlenül állnak ma is a román nemzet nagyjait megőrkítő szoborok és emlékoszlopok”. Akkor hát milyen cézzal követték el efféle kilengések az erdélyi köztéri emlékművek ellen, s a felelősségre vonás késik, el is maradt?¹² A magyar oktatásügy helyzete siralmas. „A magyar egyetemi hallgatók pedig már több mint egy éve kénytelenek voltak

tanulmányaikat félbehagyni annak folytán, hogy az általuk ismert nyelvű egyetem látogathatása céljából megejtendő külföldi utazáshoz szükséges útlevel iránti ismételt kérésüket kereken elutasították” a román hatóságok.¹³ Ha nem lesz folyamatos és magas szintű pedagógusképzés magyar nyelven, elsorvad a magyar oktatás, nem lesznek tanárok-tanítók, akik a nagyszámú magyar jelentkezőt az iskolákban fogadják. Ezenkívül a pedagógusok lassan-lassan mind pályaelhagyókká válnak. A gazdasági bajok lépfenéje a korrupció, amelyet, ha nem fékeznek meg, akkor a gazdaság élete ellanyhul, fölbomlik a társadalom szokott rendje. Mindennél veszesebb a mezőgazdasági termelés visszaesése. A rekvirálásokkal föl kellene hagyni, mert a készletek vészesen megcsappantak, s a jövő boldogulás egyedüli alapja, a mezőgazdasági termelés végleg csődbe jut.¹⁴ Erdély nem mentes a pénzügyi nyomorúságoktól sem. Bizonytalan és a politikai döntések függvénye a korona-lej kötelező és közelgő átváltása, hiszen a koronát leértékelték a külföldi piacokon; nincs elegendő aprópénz forgalomban, megbomlott a kivitel és behozatal egyensúlya.¹⁵

Végezetül fel kell vetnie a mindenkit érdeklő nagy kérdést: „ha mi a nagy pörben való döntés következtében tényleg elszakítatnánk az édesanyától, a gyulafehérvári határozatnak azon része, amely az összes ittlakó nemzetek nemzeti szabadságát és önkormányzatát biztosítja, végrehajtani [miként lehet], és milyen terjedelműek lesznek a bennünket, magyarokat ezenfelül megillető kisebbségi jogok?”¹⁶ Bernády előtt világos: kormányok jönnek, kormányok tűnnek el a süllyesztőben, döntések és határozatok születnek, az új román alkotmány, mely a kisebbségi kérdések dolgában is rendelkezik – késik. „Határozott, félre nem magyarázható választ, garanciákkal körülbástyázott biztosítékot kérünk – fordul Averescun keresztül a román döntéshozókhoz – a lehető legrövidebb időn belül.”

Ugyanis, amíg a kérdésben megnyugtató döntés nem születik „harmónikus együttműködésről szó sem lehet”¹⁷. Az eddig hozott intézkedések, ígéretek és hivatalos állásfoglalások távolról sem nyugtatták meg a magyar közvéleményt. Kijelenti „hogy én a magam részéről minden olyan irányú kísérlet vagy intézkedés ellen, amely esetleg árván maradó itteni magyarságnak gyengítését vagy megosztását célozná, minden törvény keretén belül rendelkezésemre álló eszköz igénybevétele mellett küzdeni fogok, mindaddig, amíg a Mindenható nekem erre erőt és módot ad”.¹⁸ Az utolsó mondat erőteljesebb, határozottabb, mint a *Nyílt levél* hangneme. Bernády bár, mint jeleztük, állítja magáról, hogy magányos levélíró, a keményebb hangnemet a kormányzat késlekedése indokolta, meg az a tény, hogy kialakult körülötte egy politizáló, az aktivitást óhajtó kis csoport, amely magasabb dobogót épített az általa képviselt szemlélet számára.

Az alább következő mondat jelzi kapcsolatainak és terveinek komolyságát, azt aényt, hogy a román politikai erőterben Bernády tárgyalófél volt, nem kérvényező: „Szükségesnek vélem, hogy az itteni magyarság – amint azt a folyó év február havában Nagyméltóságod előtt már említeni bátor voltam – a maga egyetemében

egy egységes szervezetbe, a Magyar Nemzeti Pártba tömörüljön.”¹⁹ És, hogy az árulás gyanúját is eloszlassa, de saját fontosságát, szuverén személyiségét fitogtathassa, hozzáfűzi, amíg a magyarság sorsa nem javul, a jelenlegi viszonyok között, dacára annak, hogy őszinte nagybecsüléssel viseltetik a kormányfő személye iránt, nem kíván belépni „a bölcs vezérlete alatti pártba vagy bármely más politikai pártba”(!)²⁰

Bizonyára nehezedett is valamelyes nyomás, késztetés, szíves hívogatás Alexandru Averescu Néppártjának részéről Bernádyra. Meg lehet nyerni a kormányzat hívének – vélték. Hiszen a volt főispán név, tekintély a nemzetiségi körökben, aki – úgy sejtik – magyarok sokaságát szállíthatná a kormányzat terepasztalára engedelmes ólomkatona gyanánt. Ezért lehetett némi alapja annak a június 3-án felröppentett hírnek, hogy a marosvásárhelyi szenátor-jelölt, O. Tásăuanu, a gergyótölgyesi születésű munkaügyi és kereskedelmi miniszter városunkban időzve „mint beavatott román körökből értesültünk, magához kérette dr. Bernády Györgyöt, s közölte vele Averescu miniszterelnök azon üzenetét, hogy rendkívül szívesen venné, ha a pótválasztások során egy megüresedő mandátum elfogadásával képviselőiséget vállalna a bukaresti parlamentben. Információink szerint Bernády megköszönte a figyelmet, de a felajánlott mandátum elől kitért”.²¹ Az ajánlat május 31-én érkezett – ha tényleg valóságos a hír –, ekkor érintette ui. a miniszter korteskörútja során Marosvásárhelyt. Hozzá kell tennünk óvatosságból, az értesülés lehetett tudatosan terjesztett provokáció, amelyet azért hintettek szét, hogy Bernády politikusi hitelét megcsonkítsák: íme a Bukaresttel szövetkező hívatlan magyar néptribunus, Averescu kegyeltje; de információk értékét sem vonhatjuk teljességgel kétségbe. Bernády György azonban 1920-ban nem ugrik fejést efféle kalandba.

A kósza hírek nem enyésznek el. Ellenkezőleg. Júliusban olyan kacsát röppen-tenek föl pl., hogy „Háromszéken közlő prefektus-választás lesz, s a jelek szerint Bernády György kerül a megye élére. Bernády Bukarestben van”.²² Az *Emlékirat* angol és francia változatban is elkészült, s egy amerikai unitárius küldöttség révén kijutott a nagyvilágba. A memorandum elsőik között szakít azzal a gyakorlattal, amely a panaszokat legfennebb Budapestig juttatta el. Bernády emlékiratáról a francia sajtó is hírt adott, ui. a *L’Intransigeant* munkatársa Zabolán töviről hegyire kikérdezte Bernádyt akcióiról.²³ A hazai visszhangok, miként várható, enyhén szólva nem voltak egyöntetűek. Miként a vásárhelyi lapokból tudjuk, a *Nagyvárad* véleménye szerint a *Nyílt levél* az erdélyi magyarság politikai ébredésének első jele. A cionista szemléletű kolozsvári *Új Kelet* viszont Bernádyt Tisza-huszárnak nevezi nemes egyszerűséggel, amiért „a zsidóság rovására szerepeltetett galíciai jövevényeket” a magyarság szempontjából nemkívánatos, destruktív elemeknek nevezi.²⁴ A baloldaliságtól nem idegen *Brassói Lapok* ellen Bernády sajtópert indított, ui. az újságíró azt állította, hogy „Averescunak Bernády tálcán felajánlotta az erdélyi magyarságot és Tache Ionescunak is”. A pert valószínűleg a

marosvásárhelyi táblán fogják tárgyalni, amely során a két említett bukaresti politikust is tanúként idézik meg.²⁵ Nem ismerjük a per lefolyását és a tárgyalás nyomán hozott ítéletet, ha egyáltalán sort kerített erre Bernády. Végezetül meg kell emlékeznünk e gondolatkörben egy rágalmozási perről is, amelynek alanya Bernády állítólagos konciliáns magatartása lett volna. Igazi tyúkper. A *Székely Napló* nem hagyta eltűnni az ismeretlenség homályában. „Birtalan vezető járásbíró előtt a múlt héten érdekes politikai háttérű tárgyalás folyt le, amelynek szereplői dr. Bernády György, nyugalmazott főispán és Petry Zsigmond mézáros voltak.”²⁶ Dr. Sebess Jenő azt állította Bernádyról, hogy Petry Zsigmond szemtanúja volt annak, amint a volt főispán a román hősök ünnepségein tüntetőleg vett részt, s a görög katolikus templom oltára előtt „demonstrált”(?). Bernády a feljelentésében kiemeli, hogy az emlékünnepeken minden politikai személyiségnek illett részt vennie, és nemzeti ill. felekezeti különbség nélkül mindenkinek le kellett rónia kegyeletét a hivatalosságok előtt. A tárgyalás során viszont fény derült arra, hogy Sebess Jenő csak egy kósza hírt vett szájára, amelyet azért tartott hitelt érdemlőnek, mert Kovács Elektől, az *Ellenőr* szerkesztőjétől hallott (emez ui. a Petry szájába adta saját véleményét). Kovács mint régi ellenfél, Bernádyt nem magyar emberhez méltó viselkedéssel vádolta meg ilyformán. Petry, a megidézett koronatanú mindent tagad, hiszen aznap nem is volt jelen a főtéren, ugyanis betegeskedett, különben isten uccse’, ott lett volna a Hősök Napján. Komolyan be lehetett gyulladva a derék mézárosmester, ugyanis a per során arra hivatkozik, hogy ő mindig igaz románbarát volt. Ennek nem csupán iklandi bérlőkorában adta tanújelét, de 1916-ban is, amikor Russu esperest (aki a Papiu épületét 1920 szeptemberében nem adná vissza a magyar leányközépiskola céljaira) internálták a hadműveletek során, fehérenművel és takaróval segítette. Ezek után Bernády sajnálkozását fejezte ki, hogy a bíróság elé fárasztotta, bocsánatot kért Petrytól és viszont, az ügy pedig tárgyat kimerítve ad acta került.²⁷

Az emlékiratra és nyílt levélre a legváratlanabb helyről érkezett visszajelzés: Osvát Kálmán, a *Zord Idő* főszerkesztő-tulajdonosától. Bevallottan személyes érzelmeinek szabadon átengedve magát rögtönöz válasz-gondolatokat; akárhogy nézzük: szubjektív bírálatot közöl az irodalmi folyóirat 11. számában. Az írás magán viseli az azonnali reakció, az élmény frissességének jegyeit. Osvát morális lény, mindent a magasan szárnyaló, a nem köznapi erkölcs, az írástudók apolitikus etikájának szabályai szerint és az indulatok súlya alatt vet papírra. *Irodalmat követel a kifejezetten nem irodalmi műtől.* A politikum görceitől is az eleganciát kéri számon, a nem stílusművész Bernádyt elmarasztalja. Osvát szeretné, ha az erdélyi magyar fátum Bernády-féle változata lenyűgözhetné, a mutatvány művészi élvezetében kívánna részesülni, óhaja, hogy a politikai írás műalkotássá legyen. Holott erre akkor és ott sem tér, sem alkalom,... sem a szerző személye nem elegendő. És valószínűleg nem is szükséges. „Bernádyt nem ismerem. Mondják, ez a város sokat köszönhet neki.” (Itt következik az urbanizáció csodáinak elő-

számlálása.) „Mondják azt is: nagy munkaerő, fáradhatatlan szervező, hatalmas exekutív szellem. Mindezt barátjai állítják, de azok is, akiket ellenlábasaiknak nézek, nem ezen a téren támadnak ellene. Politikai egyénisége az, ami felől elágaznak a kortárs vélemények. Bernády következetlen, mondja az egyik csoport. Nem is lehet más, csak következetlen – toldják mások –, hiszen a politikai következetesség a vele született arravalóság egyéni dispoziójának és hosszú évek elmélyedésének lehet csak velejárója, s Bernádynál hiszen e kettő hiányzik. Bernády hiú, Bernády erőszakos, Bernády hatalomratoró... ezt és ilyeneket hallok, ha kérdem a polgárokat, kik ezt a közéleti pályafutót indulni, delelni s esteledni látták. Ezt és ilyeneket hallok, ha kérdem. De ha nem kérdem? Akkor semmit sem mondanak, akkor nem beszélnek róla. Sem ellenségei, sem barátai. És ez a hallgatás – véli Osvát az irodalmi kávéház zsvájából kifülvélve – az egyetlen, ami a Bernádyt nem ismerőnek, mégis mond valamit.”

Alaposan melléfogott, nyolcvan év után éppenséggel az ellenkezője igaz az utókor ítéletében. Osvát ugyanis azt állítja „Közpályát futott meg, szépet, emelkedőt, de: a sokakból volt ő egy, nem a kevesekből, kikre emlékszünk büszke örömmel; nem volt a közélet embere.”(sic!)²⁸ Más szavakkal, ha még kell magyarázat, Osvát fanyalog, hiszen Bernádyban csak azt a karrierépítőt látja, akinek Marosvásárhely adott helyszínt, nézőközönséget a nagy pankrációhoz. Azt is tudja róla, hogy nem a szépirodalom a legtitkosabb szerelme. Osvát a közéleti aktor ideálképét veszi elő vágyai fiókjából, romantikus gyertyafénynél nézegeti. Sikerül bebizonyítania, hogy a valóság nem hasonlít az eszményihez. Csakhogy Bernády röpirata nem a politikától idegenkedő, kiábrándult művészek megnyerésére született, hanem azokhoz fordul, akik a pártpolitikát, a közéleti, parlamenti, helyhatósági cselekvést, a bíraskodást, igazságszolgáltatást kenték naponta kenyerekre, akiknek éppenséggel ezek az akaratos, kíméletet kevésbé ismerő és gyakran vargabetűt leíró foglalatosságok adták a kenyeret, hatalmat és dicsőséget. Az újságok első oldalát előszeretettel olvasó férfiakhoz fordul, a tegnapi és mai hatalom birtokosaihoz és a politikához közelálló, irányított sokakhoz. Akik párt- és csoportideológiákkal akarnak azonosulni, abban felolvadni. A sorskérdések megoldásához érznek magukban elég erőt, gerinctartást, elhivatást. A szavakon túl mással is harcolni tudnak.

Osvát elégedetlensége abból fakad, hogy nem egyképpen szemlélik a közelmúlt eseményeit. Bernády elemzése elfogult, gúnyos, kíméletlen, részrehajló és érzéketlen. Szuggesztív hatása alól kevés kortársa vonhatta ki magát. Osvát doktor kétli, hogy a radikálisok lármás kis tömege pár óra alatt képes szétzúzni egy ezeréves birodalmat. Az oknyomozásban Bernádynak sokkal tovább kellett volna visszahátrálnia, hogy szélesebb legyen a szemhatára. „A politikus történetíró rámutat a bűnökre, miket a haza ellen önfiai elkövettek, de ne álljon meg hosszabban politikai ellenfelei hibáinál.”²⁹ Ne csak Károlyi Mihályon csattanjon az ostor, ne csak a liberális sajtóra szórjon átkot. „Az időbeliség is, a logika is a belügyi

despotizmus, a bankuralom és megyei kiskirálykodás bűneire mutat.”³⁰ A történeti szinopszis vétségei után Osvát kötelességének tartja, hogy az aktuális mondanót is átfésülje. Nem túl sűrű fésűvel. Az alaposabb elemzés a ma történészt sokkal jobban eligazítaná. Ám a már említett értelmiségi fanyalgás nem gyarapítja a cikkíró hitelképességét. Ha emlékszünk rá, a *Nyílt levél* végén Bernády mindenkit arra biztat, hogy „tömörüljünk” [...] „alakítsuk meg a Magyar Nemzeti Pártot”. A jelszavakkal, a tömörülés célkitűzéseivel, az itthon maradás ethoszával egyet is értene a *Zord Idő* Osvátja, még azt is elismeri, hogy az aktivitás-szervezkedés kimondásának elsősége Bernády érdeme... „...de nincs az egész röpiratban egy szó, ami arra indítana, hogy ültőmből felálljak.

Mer mér?

Mer azért, hogy legény legyen a talpán, akinek én a háta mögé állok.

Ha levelet kapok, megnézem, mi van benne írva, de azt is megnézem, ki írta alá. A zászlóbontás lelkes jelenet, de lelketlenséggel ne vádoljon senki, ha nem a színt nézem meg először, de a zászlótartót. Nem lehet ezt szóval megmagyarázni, magától világosul meg minden, ha majd a nemzettelék igazi letéteményese fúvat sorakozót.”³¹ Úgy fordul el, hogy be sem lép a szervezkedés helyszínére, a szivarfüstös szobába. Meg van győződve, az igazi politikai, nemzeti messiásra még várni kell, hiszen az ő eszményi emberei, a 20. század Kossuthjai, Eötvös Józsefjei, Deákjai nem tűntek még fel. Idejéből futja, a politika mellőzésével a várakozás sem olyan fenyegetően egyhangú. Osvát Kálmán, aki az *Erdélyi Lexikon*ban elfogultság nélkül ír majd Bernádyról szinte egy évtizeddel később Váradról nézve vissza, 1920-ban nem elégedett meg a *Nyílt levél* szövegporlasztásával. Már a folyóirat következő számában sort kerített az *Emlékirat* elemzésére is. Kíméletre ezúttal sem számíthat a szerző, csak hogy Osvát taktikát cserélve a stílusbeli vétségeken köszörüli nyelvét. Távolról sem ártalmatlan filologizálás műélvezői vagyunk. „Kérem, jegyzi meg tanáros-konferanszié hangsúlyozással, a politikai irodalomnak vannak tradíciói, és a sérelmi politika irodalmának, különösen a mi hazánkban, ugyancsak tiszteletreméltó emlékei vannak. Hogy az *Emlékirat* szerzőjének ilyenekről tudomása nincsen, az megmagyarázza talán a merészséget, mellyel tollat fogott, de nem mentheti meg a legszigorúbb ítélettől írásművét magát.”

E néhány gúnyos mondattal agyoncsapja a szerzőt, holott az *Emlékirat*ban foglaltak a maguk darabosságában olyanok, mint a kősötömbök, Osvát azonban a fehér asztalon sőtartóban szeretné porított finom örleményként. „Bernády írásából hiányzik a meggyőződés”, állítja velünk ellentétben a szerkesztő, író, érzékeny megfigyelő. Mindjárt az elején elkedvetlenít, lebeszél az *Emlékiratról*, mondván, a figyelmét a kaszinóban sokkal inkább lekötötte a közelben dülő tarokkparti. Holott ő is tudja: egy emlékirat célja nem stílusremekelés, főleg, ha a címzett számára a kabinetirodai beosztottnak még le kell fordítani románra, s aki az átültetést végzi, nem a nyelv, hanem a jogtudományok doktora leend. Az emlékirat maradéktalanul megfelel a célnak, azaz tényeket rögzít, sérelmeket sorol fel, meg-

állapításokat tartalmaz, javasol, szerteágazó bajokat köt egyetlen kérébe. *Aide memoire*. Averescu tábornok emlékezetét hivatott felfrissíteni, akivel mindezekről a nyavalyákról hónapokkal korábban már szót váltott, de Bernády úgy ítéli meg, hogy hasztalan volt eddig erőfeszítéseinek java. Udvariasan száraz, elveit határozottsággal adja elő és ...türelmetlen. Bernády nem Kemény Zsigmond babérajaira tör, s távol áll tőle a „Még kér a nép” fenyegető fellépése. Bernády legfennebb a béke ólmosodó szürkeségébe tekinthet, párthíveket keres, olyan soha nem tapasztalt kényszerhelyzetben nyújt be emlékiratot, amikor ehhez némi bátorság is kell. A közéleti átláthatóság jegyében s a maga mentségére, néhány nappal később a nagyközönség számára is hozzáférhetővé teszi a memorandumot. Mintegy lépés-kényszerbe szeretné hozni a kormányt ily módon. Választ vár. Mert emberünk tudja, mikor van ideje a szalon sarkába félrehúzódnók fontos puszogásának, mikor a parlament folyosóján a beszélgetőtárs ferencjósokájának megragadásán, az eszmecsere közben leemelt láthatatlan pihe elfújásának, és mikor kell a nyíltságot felvállalni a klasszikus lobbizás mellett.

Jó, persze, a volt főispán csupa valós dolgot vetett papírra *Emlékiratában*, szól ki a sorok közül a tagadási előkészítő álngedékeny Osvát, „de nem gondolja, ... hogy a magyarság ezt ékebben már megmondta összeszorított fogával, néma nyelvvel, szótlán ajakával?... Legény legyen a talpán, aki ezt a némaságot túlkiabálni tudja”.³² Nincs értelme a további kontrasztjátéknak, hiszen az irodalmár és művész szempontjai nem esnek egybe a politikuséval. Ezért ritka az átjárás egyik fülkéből a másik cellába. Bernády személyesen kereste fel a miniszterelnököt, a kezébe nyomta, átadta az *Emlékiratot*. Egyik közegből a másik közegbe juttatott át fontosnak vélt üzenetet. Osvát ki sem mozdul az irodalom közegéből, magyaroknak mond magyar igazságokat. Legfennebb a cenzort bosszantja föl vele, aki aztán betöröl a sorokba. Csak annyit hajlandó elismerni, hogy a magyar sérelmek sorát „meg kellett egyszer mondani – ez is igaz”.³³ De, teszi hozzá, ő ezt másként írta volna meg, és az emlékiratot egyetlen bekezdéssé csiszolja át, élezi ki. Csak-hogy... tesszük hozzá, az irodalom illetékessége mindig is szűkebb volt, mint a politikai irodalomé, még akkor is, ha azonos, hasonló vagy közös (volt) a cél, a szolgálat, a hivatás.

Átolvastam még egyszer Osvát Kálmán utolsó mondatait, és ekkor figyeltem fel a rejtettebb értelemre, a *Zord Idő* politikai mondandójára. Arról a bizonyos nemszeretem imázs-ról szól a kritika utolsó néhány sora: „– Miniszterelnök úr! Románia kormánya öngyilkos politikát folytat, ha a nemzetiségek viszályát szítja, ahelyett, hogy minden tehetségével oltaná. A nagyhatalmak kelet-európai szükségességnek láttak egy erős Nagy-Romániát. Egy konszolidált, minden polgára minden erejét hasznos munkába befogni tudó erős államiságot. A nagyhatalmak csak a keretet adhatták meg. Erőssé Önöknek kell tenniök. Ha nem teszik, ha így teszik, ha belső viszályban elvéreztetik – Románia kormánya jól vigyázzon, mert csalódás éri a nagyhatalmakat.”³⁴

Bernády erre talán mit sem adott? Nem hitte, hogy a nagyhatalmak lankadatlan figyelemmel követik a térség rendellenes szívdobbanásait, vérnyomását rendszeresen mérik, vizelethajtókat, értágítókat írnak fel? A politikus tudja, hogy itthon a kormánynál kell kezdeni az ügyintézést, a legilletékesebbnél. És azt is megsejtette, hogy az állandó panaszok esetén sem fogja a nemzetközi közösség összetépni azt a párizsi vényt, amelyen még meg sem száradt a konzílium professzorainak tintája. Sőt még csak ezután fogják lecsavarni ama töltőtollak kupakját a trianoni kastély rokokó kórtermében....

*

A közönség még fel sem ocsúdhatott, amikor Bernády egy harmadik írással is alkalmatlankodik Averescu miniszterelnöknél. Az 1920. július 20-án befejezett *Előterjesztés a magyar tisztviselők és ügyvédek eskütétele tárgyában* látszólag egy meghatározott csoport érdekeit kívánja tisztázni. A valóságban azonban elvi jelentősége is van, hiszen az erdélyi magyar középosztály, a politikával közvetlen viszonyban álló csoport alapvető kérdése volt: az eskütétel megtagadása vagy elfogadása, azaz ragaszkodás a Monarchiához, amely mindörökké a múlté, avagy elismerése Erdély új közjogi státusának, ebből következően be kell kapcsolódnia a közéletbe. No persze ott az alternatíva: kívülrekedve duzzogni, passzívan tűrni és épp csak elviselni a fölöttünk állók – kormány, parlament, hadsereg, államegyház, helyi közigazgatás, bíróság, ordas kiskirályok – sorsukat torzító döntéseit. A vállalás vagy kitérés hatással van az egész erdélyi magyarság megítélésére, jövőjére, hiszen nem mindegy, miféle kisebbségi státusban kell élni és dolgozni: támogatottként, megtűrtként, esetleg üldözöttként. Senki nem vár el kebelbarátságot, ölelést, júdáscsókváltást. A gyulafehérvári határozat kisebbségvédelmi fogadalmainak betartását, a nemzetközi egyezmények respektusát kívánták. Aki felesküszik, ígéri a román hatalom emberei, remélik a kisebbségi tisztviselők, ügyvédek és tanárok, azok dolgozhatnak, talán folytathatják ott, ahol 1919-ben abba kellett hagyniuk a szokott mindennapokat.

Bernády bevezetőjében utal arra, hogy a két korábbi beadványát személyesen is megtárgyalta június 21-én (Bukarestben) a miniszterelnökkel és Octavian Goga kultusz-, illetve P. P. Negulescu közoktatási miniszterrel.³⁵ Annak ellenére, hogy a felelős román államférfiak a magyar közéleti személyiségtől „kormányzat minden ágát felölelő írásos javaslatot” kérnek, Bernády ezúttal csak a címben jelzett kérdéshez kíván hozzáfűzni néhány nagyon fontos észrevételt. Erre készítette az a tény, hogy június 27-én a kormány határozatban eskütételre szólította fel a magyar tisztviselőket, s ünnepélyesen ígéretet tett, hogy a szerzett jogok nem évülhetnek el, a kormányzat tiszteletben fogja azokat tartani. Olajos Domokos a kolozsvári *Újságban*, nyílt levelet intézett Averescuhoz, üdvözölte a határozatot, és egyben felkérte a kormányzatot, hogy kezelje felelősen az erdélyi tisztviselők ügyét, he-

lyezze vissza állásaikba az elmozdítottakat, ugyanis ezek anyagi, erkölcsi helyzete állandóan romlik, az alkalmazásban lévőköt pedig kezelje tudásuk és hozzáértésükhöz mérten, ne legyen a hivatalnoki kar alkalmazása a napi politika függvénye. A tisztviselők egy része, a tanárok valóban le is teszik az esküt, de érdemi javulás – mint a következő hónapok, évek mutatják – igazából nem történt.³⁶

Persze, az alaphelyzet röviden úgy is megragadható: két tisztviselői kar ugyanarra a helyre? Egy régi, egyedeiben nem, vagy a nemzetállam nyelvét gyatrábban beszélő, de kétségtelenül szakszerű, és egy második harapósan új, amelynek hatalom kell, s mely ha nem is akar visszafizetni régi sérelmekért, hallani sem akar a falakon belüli kisebbségi versengésről. A Bukarest központú államban a favorizált etnikum jogán minden kiváltság megilleti.

A már bevált fordulattal Bernády figyelmezteti olvasóit függetlenségére: senki sem bízta meg azzal, hogy tárgyaljon, javaslatokat tegyen e kérdésben. Minden szaváért kizárólag ő vállalhatja a felelősséget.³⁷ Úgy látja, hogy a rendelkezés nehézkes, ugyanakkor nem elég konkrét, ezért szükséges lenne egy végrehajtási utasítást is mellékelni a kormányhatározathoz. Íme néhány szempont, amire véleménye szerint ki kellene térnie a pótrendeléseknek. Mit nehezményez Bernády György, a jogász? Például azt, hogy a törvénybe iktatott rendelet fordított viszonyt állít fel, az esküt előbbre helyezi a tisztviselő esetében, mint az állampolgárságot, sőt a kettőt összekapcsolva az első letételétől teszi függővé a másodikat. Holott a trianoni szerződés, a Romániával kötött kisebbségvédelmi egyezmény rendelkezéseivel ez a román gyakorlat ellenkezik. Az állampolgári jogok mindenkít megilletnek, aki az Erdélyben maradás mellett optált (és a hatóságok ki nem toloncoltak – tesszük mi hozzá, amire Bernády is gondolhatott, ha nem is öntötte ilyen közvetlenül szavakba). És ugyancsak mindenkit megilletnek e jogok, maga az állampolgári státus függetlenül a hivatalos és államnyelv ismeretének mértékétől. (1910-ben a Magyarország területén élő állampolgárok negyven százaléka nem ismerte az állam nyelvét...) Az Averescu-féle javaslat csak azoknak a tisztségviselőknek adományozna román állampolgárságot, akik záros határidőn belül – egy év adatik – megtanulnak hivatali románul. Bernády nem ellensége a nyelv elsajátításának, csak a határidőt kevesli, és fölteszi a kérdést, és akik számára 12 hónap kevés, azokkal mi történik? Lesznek-e kivételes esetek, tekintetbe veszi vajon e helyzeteket az a testület, amely eldönti a nyelvismeret szintjét? Könnyen megeshet, hogy a túlságosan szigorúan megfogalmazott törvény az ellenkező hatást fogja gerjeszteni, a kiszemeltek megfutamodnak, elbátortalanodnak, kivándorolnak. (Cinikus mellékgondolat: hátha éppen ez a célja az egész kormányhatározatnak?)

És jönnek a konkrét mellékkérdések: ki, mikor, hol, hogyan, miféle mérce alapján dönt a nyelvismeret fokáról? kiket köteleznek erre? Tartalmazzon tehát a végrehajtási utasítás megfogható kritériumokat.

Kéri, javasolja az eskütétel egyszerűsítését, az ügyintézés ésszerűsítését, ugyanis másfél esztendő alatt volt alkalmá az erdélyi közönségnek megismerni a balkáni

ügyfélszomorító módszereket is. Végül kissé körülményeskedve azok számára kér esélyegyenlőséget, akikről másfél éve ezt megtagadta a történelem, a sors, az idegen és saját akarat: „Nem szabad Excellenciának szem elől tévesztenie azt a megcáfolhatatlan igazságot, hogy a román állam kormányzatának az esetre, ha itt a román állam létérdekeinek megfelelően normális állapotokat akar teremteni, a közrendet, a jog, vagyon- és személybiztonságot helyre akarja állítani, a magyar tisztviselői kar által képviselt felbecsülhetetlen szellemi tőkére nélkülözhetetlenül szüksége van.”³⁸ Óvatosan ugyan, de a hivatalviselés tekintetében a *restitutio in integrum* jogelvére támaszkodik, annak gyakorlati alkalmazásáért száll síkra. S ha nem lehet mindenkit már visszahelyezni hivatalgyakorlási jogaiba, a román állam állapítson meg és folyósítson méltányos nyugdíjat azok számára, akik közszolgálati éveiket hitelt érdemlően és jogerősen bizonyítani tudják. Az Erdélyből át- és kihelyezendő kisebbségi tisztviselők akaratát, beleegyezését tartsák tiszteletben, hiszen ez volt a Monarchia-beli gyakorlat is, a bírói függetlenség (elmozdíthatatlanság) elvét úgyszintén, azaz válasszák szét a hatalmi jogosítványok körét.

Ki ad kártérítést azokért a hónapokért, esztendőkéért, melyeket az elbocsátott, majd az eskütétel után visszahelyezett tisztviselő kénytelen volt szolgálat nélkül eltöltenie? Biztosítékokat, garanciákat kér, hogy a kormány ígéreteit beváltja, a tisztviselők és ügyvédek működése nem lesz állandó vita tárgya, Erdély pedig a visszaélések és önkényeskedések nagyszerű kísérleti állomása. Bernády igazán ismeri ezt a világot belülről, hiszen maga is bejárta a hivatalok útvesztőit, ezért a minden részletre kiterjedő figyelem. Környezetének állandó panaszait önti jogászi formába és nyújtja be, mintha a parlamentben interpellálna. Kéri az ügyvédek és közjegyzők helyzetének orvoslását, a kétféle jogrend a román és a régi magyar harmonizációját, mert a két országrész gyakorlata gyökeresen más, Bukarestben a törvényszékeken nem lehet zöldágra vergődni a kolozsvári jogszemlélettel és a „verzárék vicája”.³⁹

Az irat száraz szakszerűségét semmi sem enyhíti, ha csak azt a körülményt nem vesszük figyelembe, hogy olyan szakmai réteg, csoport érdekeit vállalja fel, akik a magyar középosztályt, a nemzet(iség) gerincét alkotják önideológiájuk szerint, s ennek a társadalmi csoportnak maga is tevékeny tagja.

*

A hirtelen újra írni kezdő Bernády feltűnést kelt mindenütt. Marosvásárhelyen maradva, például a *Tükör* szocialista szimpátiákat tápláló Bus álnév mögé rejtőzködő újdondásza a következőkkel glosszintja fejbe az olvasókat: „*Aki négy évig hallgatott.* Furcsa és megrendítő, szinte hihetetlen, de mégis igaz történet ez. A hőse egy volt főispán, aki négy évig hallgatott. B. Gy. a neve és Marosvásárhelyen lakik. Négy évvel ezelőtt szólhatott utoljára, már akkor is csak röviden. Mindössze 24 689 753 szót mondhatott egy háborús pohárköszöntőjében. Azóta azonban nem hallotta

többé senki a szavát. Nem mintha fogadalmat tett volna, hogy többé nem beszél, hanem egyszerűen nem engedik szóhoz jutni. Csak nyomtatott füzetekben, nyílt levelekben bír beszélni a néppel. A lapok már többször hozták öklömnyi betűkkel a hírt: Dr. B. Gy. megszólalt. De ő csak hallgat. Tálán elfelejtett beszélni...”⁴⁰

Bernády György egyáltalán nem hallgat. Az áprilisban jelzett pártalakítási kísérlet, a *Nyílt levélben* felvázolt cselekvési program, az etnikai párt megalapításának konkrét elindítása szeptemberre érik be. A *Székely Napló* 1920. szeptember 28-i száma – a cenzúra éppen nem működik – vastag betűs címben adja ország-világ tudtára: „A magyarság szervezkedése. Megalakult a marosvásárhelyi végrehajtó bizottság.”⁴¹ Erről a szervezkedési kísérletről a nagyobb összefoglalók, de a történeti monográfiák is hallgatnak. Még a mindenre reagáló kortárs Mikó Imre erdélyi politikatörténete sem említi az Erdélyi Magyar Párt vagy az Erdélyi Szövetség előzményei között, holott 1920-ban a magyar politikai elit kedélyét ugyancsak fölborzolta Bernády és társainak merészsége. Nem csupán Marosvásárhely hasába szorult légbuborékról volt szó, mely a szecessziós beleket csikarta volna.

A lap főszerkesztője, Benkő László úgy ítéli meg a pillanatot, mint a kezdeményező csoport: szükség van egy, a romániai magyarságot egybefogó szervezetre, ki kell lépni a sértettségből, a hallgatásból, a nem cselekvésből. Nem az ellenállást kell feladni, hanem tenni kell valamit az etnikum és intézményeinek fönmaradásáért. Íme városunk megtette az első határozott és látható lépést 1920. szeptember 25-én: „Dr. Kovácsy Albert [közjegyző] meghívására szombat délután a marosvásárhelyi magyarság mintegy hatvan számottevő tagja gyűlt össze Kovácsy lakásán. Az egybegyűltek előtt dr. Kovácsy Albert fejtette ki elsőnek az összejövetel célját, a szervezkedés szükségességét.” A cselekvés ideje elérkezett, állapította meg, „majd felhívta dr. Bernády Györgyöt, hogy ismertesse a helyzetet”.

A lapos mondatért kárpótol a vezéregyéniség programja, amelyet részben már ismerünk a *Nyílt levélből* is: Bernády megismétli, az erdélyi magyarságnak már régen szervezkednie kellett volna, s mert eddig tétlenkedtek az arra hivatottak, máris érzékeny veszteségeket szenvedett az erdélyi magyar nép. „Hiába nyilvánul meg nemegyszer a kormánykörök jóakarata, ha felelőtlen tényezőknek más viselkedése folytán soraink egyre ritkulnak.”

A kritikából egyaránt kijutott – úgy érzékeljük – a passzivitás mellett kitartó dr. Grandpierre Emil hangadó kolozsvári csoportjának, de a helyi román hatóságok önkényeskedéseinek is. „Nem rekriminál [nem vádol senkit], és nem kíván brutalitásokat felsorolni, csak az agrárreform, a tisztviselőkérdés, az iskoláink ügyén ért sérelmeket és veszteségeket említi fel.”⁴² Sokan kivándoroltak, sokakat a magyarságtól a bolsevizmus vagy más nemzetek feletti mozgalom hódított el. „Kulturális és gazdasági intézményeink, faji [=etnikai] érdekeink megóvása céljából szükséges a szervezkedés, aminek, beilleszkedve az új államjogi helyzetbe, kizárólag nemzeti alapon szabad megtörténnie, hogy összegyűjthessük az összegyűjtöt, megmentsük, konzerváljuk, s csak ha ennek eleget tettünk, azután

álljunk a liberális-radikális eszmék szolgálatába, amennyiben azok faji, gazdasági, kulturális érdekeinket nem sértik.”

Ilyen irányeszmék mellett nem beszélhetünk valódi politikai pártról, hiszen inkább érdekvédelmi szervezetként óhajtanak a szervezők kilépni a politika mezejére, elsősorban állagmegőrző céllal. „Juhaim maradékát összegyűjtöm” – gondolja el teendőit az Új Testámentum igéjével.

Bernádyt követően Hofbauer Aurél, nyugalmazott polgármester-helyettes emelkedik szólásra, majd dr. Bodolla Ferenc ügyvéd, dr. Nemes Mór, Radó Sándor, városi főmérnök, dr. Sebess Jenő (a későbbi magyar párti korifeus), Csiky Emil, tekintélyes kereskedő, városi tanácsos, Bálint János, dr. Árkossy Jenő Nyárádszeredából⁴³ és Pálffy Jenő székelyudvarhelyi ügyvéd nyilvánítottak véleményük többek között. Aki viszont nem kapott meghívást, vagy nem kíván Bernádyval egy levegőt szívni, pl. a *Székelyföld* főszerkesztője, dr. Hajdú István, az a következő napokban már az ellentáborhoz csatlakozik.⁴⁴ „Hosszas, beható vita után az értekezlet elhatározta a szervezkedést, mire nézve érintkezésbe kíván lépni a szomszéd vármegyékkel is, és húsz tagú végrehajtó bizottságot választottak, megbízva azt a további teendőkkel.”⁴⁵ Október elején Bernády Sepsiszentgyörgyre rándul át, hogy ott is kibontsa az érdekvédelmi szervezet zászlaját. „A város vezető férfait és tekintélyesebb polgárait értekezletre hívták össze a polgármesteri hivatalban. „Mintegy negyvenen vettek részt a tanácskozáson, amelyet a polgármester helyettese, dr. Kovásznay Gábor nyitott meg, annak előrebocsátásával, hogy ő személy szerint híve a szervezkedésnek. Ezután fejtette ki elveit és gyakorlati szempontjait a Vásárhelyről érkezett vendég. Gondosan vigyáz arra, hogy ne adjon regionális, székelycentrikusságot a szervezkedésnek, hanem az egész romániai magyarságot szeretné e szervezet keretein belül látni. Javasolta olyan bizottság felállítását, amely elkezdhetné itt Háromszéken is a szervezést, alkossanak a helyiek több kezdeményező sejtet, minden nagyobb településen legyen egy-egy bizottság. „Többek felszólalása után, mely hozzászólások lényege az volt, hogy csak olyan akciót érdemes csinálni, mely mögött az egész magyarság kivétel nélkül állást foglal, ezenkívül külső előfeltételeket sem látják fennforogni, s így jelenleg a *szervezkedés még nem időszerű* – Bernády indítványát visszavonta.”

Mielőtt a bukás puszta tényét elismernék, október elején Sepsiszentgyörgyön már felszínre került a bukás-buktatás egyik oka, indoka, „mentsége”. A konferencia egyik résztvevőjének indítványát is magáévá teszi a sepsiszentgyörgyi csoport: „Az értekezlet kimondja az egész magyar ajkú lakosság szervezkedésének szükségességét. *Nehogy azonban külön szervezkedési akciók jöhessenek létre, az értekező székelység megvárja, míg a kezdeményező lépést Kolozsvár magyar vezető férfiai megteszik.* Minthogy pedig a magyarság nem nélkülözheti Bernády kiváló képességeit a megindítandó szervezkedési akciónál, kifejezésre jutott az értekezleten az az óhaj is, hogy ő is teljes erejével álljon annak idején az egységi szervezkedési akció mellé.”⁴⁶ Bernády képén – kesztyűs kézzel adott legyintés.

Szépen csomagolt elutasítás. Kolozsvárra kell figyelni, Vásárhely csak mellékszintér.

Nem ez az egyetlen kudarc. Közvetlenül a szentgyörgyi összejövetel után. br. Szentkereszty Béla (1858–1925), Háromszék egykori főispánja, országgyűlési képviselője, aki valószínűleg nem kívánt részt venni az értekezleten (avagy nem kapott volna meghívást?!), a sajtóban levelet tesz közzé: „A Románia területén élő (tehát nemcsak erdélyi) magyarságnak egységes szervezetbe tömörítése kétségtelenül ponderábilis tényező lenne. Ha a két és félmillió lelket számláló(!), tehát az újonnan konstruált állam számbeli és kultúra tekintetében is legjelentősebb kisebbsége egységes szervezet keretében léphet fel a magyarság politikai jogainak, kulturális, közgazdasági, társadalmi stb. érdekeinek védelmére, bizonyára eredményteljesebb kilátásai lehetnek a kedvezőbb eredményre, mintha szervezetlenül tűri és várja a naponta ismétlődő sérelmek önmagától való megszűnését.”

A báró ennek ellenére a szervezkedést elsietettnek és időszerűtlennek tartja, mert Erdélyben távolról sincs nyugalom. Ostromállapot és sok helyen cenzúra van még, a klasszikus szabadságjogokat felfüggesztették, a magyarság nem mozoghat szabadon. Csak az állami hatóságok engedélyezése nyomán indulhat meg a szervezkedés, így ennek időpontját csak a későbbiekben lehet meghatározni. Nincs a szervezkedésnek programja, vélekedik, mert az országos politikába való beleszólás irányadó eszméit és céljait is bele kell foglalni majd a kisebbségi jogok védelme mellett. Szentkereszty határozottan egy jövőendő (ködös távlatban létrehozandó) politikai pártot képzelt el, amely aztán részt vesz a választásokon, képviselőket küld a parlamentbe. Ha Szentkereszty figyelmesebben olvasta volna végig Bernády politikai írásait, mindezt fellelte volna óvatosabb és körültekintőbb formában. Csakhogy, már mondtuk, Bernády minden röpiratát eljuttatta az országot most kormányzó hivatalosságokhoz, Szentkereszty és társai viszont a magyar politikai elit szűkre szabott körét nem kívánják még átlépni. Bernády mindenkit megelőzőtt néhány lépéssel. Ez határozottan idegességet kelthet a lehetséges partnerek között.

A kérdés fordulópontja, saroktengelye – az időpont kérdése: mikor kell kilépni a passzivitásból? Szentkereszty nem ismeri a trianoni kisebbségvédelmi rendelkezéseket, a jelenleg hivatalban levő kormány lépései kifogásolhatóak. Nem volna bölcsebb megvárni, amíg egy liberálisabb szellemű kabinet veszi át az ország vezetését, és akkor lépni be a politika aktív küzdelmeibe? – kérdezi Szentkereszty Béla báró.

Olyan nagy horderejű kérdések, amelyekben „nem tartjuk illetékesnek és jogosultnak a marosvásárhelyi «szűkebb körű» helyi értekezleteket [...], arra, hogy e fontos kérdéseket érintő, a magyarság egységes szervezkedésében határozhasson, egy húsz tagból álló intézőbizottságot is kinevezhessen”. Előbb minden megyének véleményt kell mondania, válasszanak megbízottakat, doboltassék össze egy nemzetiségi kisparlament, más szavakkal, vitatkozzanak, tegyék egyre nehezebbé a spontánul indult szervezkedést. Ja, persze, a szent akcióegység! Ennek nevében

vége a szentgyörgyi-árkosi cikkíró kimondhatja a legfontosabbat, ami eddig szívéért és lelkét nyomta: „Végül, ha már szoltam, még egy őszinte szót! És ezt ne vegyék a kezdeményező Bernády György dr. és Kovácsy Albert dr. személyük ellen irányuló élűnek, de a nagy cél érdekében állónak: őket az erdélyi magyarság vezetőinek el nem ismeri. Ha a magyarságot egységes szervezetbe kell állítani, a szervezkedés élére – legalább egyelőre – olyanoknak kell állni, akik a magyarság oszthatatlan bizalmát élvezik.”⁴⁷ Még a háromszéki pengeváltás előtt az ellen-drukker szerepét felvállaló *Székelyföld* kötelességének érzi közrebocsátani a csíki közélet egyik tagjának vélekedését is ugyanebben a kérdésben. Páll Gábor ügyvéd mintegy hetven résztvevőről tud, akik Kovácsy Albert lakásán az alakulás pillanatában egybegyűltek. A bizottság nem helyezkedett egyöntetű álláspontra, tudni véli Páll, holott részt sem vett, később érkezett Marosvásárhelyre, további egyeztető üléseken volt csupán jelen, és az egyes résztvevők véleményeiből alakította ki a sajátját, amely a *Székelyföld* szerint az egész Csík vármegyéjét tükrözi. Páll úgy vette észre, egyelőre a szervezeti mozgolódás lecsendesült, „de tartani lehet attól, hogy a megindított mozgalom újraéled, és ebben az egész elszakított magyarságot érdeklő kérdésben káros szakadásokat idéz elő”.⁴⁸ A csíkszeredai politikus egyetértésében a passzivitás híveivel nem látja elérkezettnek az időpontot a szervezeti keretek kiépítéséhez, hiányoznak az előfeltételek.⁴⁹ (Bizonyára meg kell várni, amíg térden állva könyörögnek Bukarestből, „szervezkedjete már, kedves magyarjaink!”) Előbb a sajtónak kell megdolgoznia a magyar közvéleményt, mondja Páll dr., csak ezután láthatunk a dicső tettek végrehajtásához. A kilépésnek az egész elszakított két és félmillió magyarországi egyhangú akarataként kell megtörténnie. Addig is, javasolja, szervezzék újra az EMKÉ-t, amely az intézményesülés első formája lehetne, hiszen a kulturális autonómia elé a kormány elvben nem gördíthet akadályokat. Addig szó se essék a szervezkedésről, amíg a Királyhágón túli magyarság nem kapcsolódhat be a romániai magyarság életébe, hiszen ott még javában grasszál az ostromállapot. A szervezkedés nem lehet kizárólag a székelység ügye, hangoztatják, mintha Bernády eleve csak a négy székely vármegyére korlátozta volna céljait és törekvéseit. Mintha mindenki tudatosan értené félre Bernády tapogatózását, azt terjesztik, hogy a volt vásárhelyi főispán a bukaresti recept szerint csak a székelységet akarja bevonni a politikába, a vármegyei magyarságot martalékául vetné a kormányzat önkényeskedéseinek. Holott ennek az ellenkezője igaz, Bernády szervezkedése kifejezetten összmagyar jelleggel jött létre. Ennek szükségességéről, a magyar nép megoszthatatlanságáról egyetlen erdélyi kisebbségit sem kell meggyőzni, legfennebb Bukarestet, ahol viszont a *Székelyföld* nincs minden reggel a kormányfő íróasztalára előkészítve a tea mellé. „Bernády kezdeményezése sem most, sem a jövőben nem szerencsés, mert csak a magyarság ügyén ronthat az, akivel szemben a magyarságnak nagy néptömegei bizalmatlanul állnak szemben. A magyarságnak azzal tenné[k] a legnagyobb szolgálatot, hogy minden időkre félreállnak.”⁵⁰

A hangnem egyöntetűségéből, az elutasítások vehemenciájából arra következtünk, hogy talán megrendelt ellenvéleményekről van szó, amelyek mintha a látszatok mögött húzódó más szándékok eltakarását hivatottak szolgálni. Például egy hasonló szervezkedést keresztenek Bernády erőfeszítései, azé a vezéregyenységé, akivel Kolozsvárról senki nem egyeztetett. Vagy aki Marosvásárhelyről nem kérte ki Kolozsvár, dr. Grandpierre Emil volt kormánybiztos beleegyezését. Hogy gyanúnk nem teljesen alaptalan, arra a következő hónapok eseményei adnak majdnemi tápot, megerősítést.

*

A *Székely Napló* október 7-i száma végre elmozdítja a vitát a székely tengelyvonalról, és nagyobb léptéket ad az ügynek. Miután leírtuk ezt a mondatot, kétségek fogtak el. Meglehet, hogy éppen ettől a mozzanattól kezdve válik a dolog személyi árnyékolásúvá. „A magyarság szervezkedése. Kolozsvár-Marosvásárhely” jelenti be a cikk címe.⁵¹ Érdekes bőven idézni belőle, ui. sok mindent megmagyaráz a későbbi kudarcokból, illetve rávilágít az Országos Magyar Párt szervezésének előzményeire is. „A magyarság szervezkedésének marosvásárhelyi kezdeményezését többfelől támadások érték, nemcsak az összehívók személyét illetően, hanem azon a címen is, mintha bizony még nem jött volna el az aktivitás ideje. Nem elég a személyi és az alaptalan elvi differencia, mely e végtelenül nagy és fontos kérdésben megnyilvánult, most Kolozsvár részéről lokális féltékenység fejeződik ki, mely a kezdeményezést magának vindikálja. Dr. Grandpierre volt kormánybiztos úgy nyilatkozott egy lapban: «A szervezkedésnek Kolozsvárról kell megindulnia, minden egyéb októl eltekintve azért, mert Kolozsvár az erdélyi magyarság központja, nemcsak földrajzi, hanem kultúrájánál, intézményeinél, hagyományainál fogva is. A politikai szervezkedés ideje még nem érkezett el. Nincsen olyan ok, amely ezt sürgetővé tenné. Választásokra nincs kilátás, és nincs szó arról sem, hogy a törvényhatóságok a városok törvényes autonómiáját visszanyerjék. De még ha volna is alkalom a politikai akcióba lépésre, ez a mostani körülmények között nem történhetné meg oly módon, amely a magyarság valódi helyzetének megfelel. Hiszen köztudomású, hogyan történt a választói névjegyzékek összeállítása, különösen a választásokban.»” Tehát – összegez Benkő László marosvásárhelyi lapjában – Marosvásárhely helyett Kolozsvár, a szervezkedés időpontja még nem érkezett el, nem Bernádyval stb. A többi stimmel, mondhatnánk a közismert vicc csattanójával. „Hát megengedhetjük ma is azt a luxust, hogy lokális féltékenységeken lovagoljunk, és amikor szenvedve, mindennap vesztve, fogyatkozva vonagolunk, tovább is várjunk, halogassunk, tétlenkedjünk – kiért, miért...[?]”⁵² Grandpierre Emil doktor fensőbbes nyilatkozata mélyen sérthette

a vásárhelyiek önértékét, öntudatát, amely éppen a Bernády teremtette rangjára, városi civilizációjára volt a legbüszkébb.

Hogy a két „központ” közötti feszültséget enyhíteni lehessen, Kolozsvár teszi meg az első lépést. A feladat Paál Árpádra, a *Napkelet* főszerkesztőjére hárult. Kiváló alkalom kínálkozott erre a november 12-én megrendezett *Napkelet* irodalmi est során, amikor a frissen induló irodalmi-művészeti szemle szerkesztői bemutatkoztak a Művelődési Palota nagytermében. Paál amúgy is politikus szerkesztő, korábban Udvarhely vármegye alispánja volt, székelyföldi tehát, de Kolozsvárott él, ezenkívül egyik ideológiai előkészítője az erdélyi magyar politikai aktivizmusnak, hiszen 1920 karácsonyán megjelenik a Zágonival és Kóssal közösen írott nevezetes *Kiáltó Szó* című röpiratuk.

Paál Árpád az egymásraultaltságot, a magyar-székely sorsközösséget hangsúlyozta a szeparatizmusok és a régi nációk közötti vetélkedéssel szemben, ami korszerűtlen és fölöttebb értelmű, mert a magyarság megosztottságát fokozná. A székelység „kívánja azt, hogy a magyarságtól mesterkélten elválasztás alá ne essék, mert egyazon fajiságban van a magyarral.[...] A székelység tehát sohasem tudna megnyugodni – mondja az író a vásárhelyi színpadon – a magyarságtól őt elválasztó állami kezelésbe, sőt egy ilyen kezelés csak káros visszahatást keltene. Marosvásárhely hivatása, hogy ezt a székelység nevében megértetni tudja – még az új területek többi magyarságával is.” Van mit tanulnia egymástól a két városnak. „Eddigéig inkább csak bizonyos féltékenység volt az egymás közötti viszonyokban nevezetesen. Ennek az ő magasabb rendeltetésük tudatában ki kell egyenlítődnie. Marosvásárhely kifejezi a székelység egyéniségét, úgy, hogy a magyarság nagyobb szervezetébe beömljön. Viszont Kolozsvárnak is nagy szerepe, hogy ne Székelyföldtől féltse a maga magyarsági helyzetét, hanem a nyugati magyarság lelkét tárja ki a székelység felé! A két városnak tehát egy olyan gazdasági és közművelődési vérkeringést kell folytonossá tennie, mely az új országterület magyarságát a nyugati szélektől a székelység keleti határáig egységessé tudja emelni. Ennek a kialakulásnak a szolgálatában fogja megtalálni a két város a maga boldog jövőjét.”⁵³ El kell fogadni az új államiság gondolatát, mondja Paál, aki ennél nyíltabban nem is politizálhatna, és ebben a magyarságnak meg kell találnia a helyét. Az állam kötelessége megadni a vállalt önrendelkezéshez való kisebbségi jogokat, amelyek az egységes magyar néptöredék szabad fejlődését az állam keretein belül biztosítani hivatottak. „A politikai életben való részvételünk soká nem késhet, de szükséges, hogy a Székelyföld is, a magyarság többi gócpontja is egyetértésnek annak a kilépésnek a szükségességében. Marosvásárhely kezdje meg és találja meg mihamarabb ennek az egyetértésnek a módját.”⁵⁴ A *Székelyföld* még egyszer visszatér a *Napkelet* irodalmi estjére. Nem az irodalomszeretet fűti Hajdú Istvánt, hanem a Bernády-ellenesség. „Paál Árpád *nem pártalakításon töri a fejét*, nem a siker glóriájába akar öltözni, hanem becsületesen, önzetlenül akar dolgozni fajtájáért.” Értsd: Bernády éppenséggel az ellenkezőjét teszi. Annak felette Hajdú alaposan

ködösít, mert Paált a Magyar Szövetség nevű alakulat vezérei között találjuk 1921 januárjától, ui. régtől részese már a Kolozsvár-központú pártszerveződésnek. A cikk Paált idézi, aki szerint a székelységnek is meg kell találnia a lélektani pillanatot, amikor kilép a politikai elszigeteltségből egyszerre a magyarság többi „góc-pontjaival”: „Marosvásárhelynek is kiváltképpen nagy hivatása, hogy se korán, se későn ne legyen, mikor ennek a kilépésnek az atmoszféráját megérzi, és a maga súlyával és vonatkozásával megnyilatkozik.” Hogy mikor is jön ez a nap, arra a vásárhelyi lap nem tud választ adni, mert Paál sem bocsátkozik jóslatokba, illetve nem fecseg ki szervezési titkokat. Hajdú István számára egy a lényeg, hogy a kilépés *ne Bernády intésére* történjék. Hogy nem a mi érzékenységünk diktálta ezt a mondatot, ahhoz idéznünk kell a *Székelyföld* cikkének záradékát: „És ha felvirrad e nap – ezt legyen szabad nekünk hozzátenni – óhajtjuk, hogy a Paál Árpádok álljanak a dobogóra, akkor a siker nem maradhat el.”⁵⁵ A tűzoltás nem ér véget. A Vásárhelyhez sok szállal fűződő Szentimrei Jenő (Sz. Kovács Jenő aláírással) is vezércikket küld a Székelyföldnek.⁵⁶ „Legelső közeledő szava Kolozsvárnak Marosvásárhelyhez szól. A múltban nemes versenyre kelt ez a két város. Mindkettő Erdély fővárosa címet vindikált magának.”

Marosvásárhely az utóbbi húsz esztendőben hatalmas lendülettel bizonyította be, hogy rá is akar szolgálni erre a címre, hogy nem akar Kolozsvár mögött kullogni. Íme a tiszteletkőr Bernádynak címezve, elegáns, szép mondat, amelyet egy szembeállítással még úgy tud folytatni, hogy Kolozsvár becsületén se essék folt, mondván: Kolozsvárt exkluzív lateiner várossá formálták az ösztövérszándékok. Ma már köztudomású, simogat kétfelé Szentimrei, hogy a versenynek nem sok értelme volt, s el kell felejtetni az egymásnak osztogatott sebeket, tanácsolja. Innen kezdve emelkedik fölül a mucsai vetélkedőn: „Most csak az jusson eszünkbe, hogy Erdélynek két vezető magyar városa vagyunk, s ha nem félnénk egy merőben értelmetlen, de közhasznú megkülönböztetéstől, azt mondanók, hogy mindketten «fővárosok» vagyunk: mi a magyar és ők a székely főváros. De éppen azért mert közénk faji választóvonalakat akarna húzni egy kiszámíthatatlan számítás, nekünk kell kezdet nyújtanunk egymásnak először, hogy ekképpen igazoljuk mindenképp: egyek vagyunk és egyek akarunk maradni mindvégiglen.”

Az igazi veszélyt az az államhatalom jelenti, amely néprészeket akar leszakítani a nemzetiség testéről, nem tekintve őket magyarnak. (Közeledik az első erdélyi román népszámlálás, és a magyarság számbeli arányát nyomasztónak találja a hatalom sok helyütt.) „S ha mi egyek vagyunk, egy a népünk. Kezdet kell nyújtanunk márcsak azért is, hogy egybehangzóan valljuk: mi vagyunk a magyarság és a székelység, és minket nem lehet eladni sem külön-külön, sem együtt. Mert a mi bőrünk, a mi hitünk, becsületünk, lelkiismeretünk, ezer évnél idősebb munkánk gyümölcse: nem eladók.”⁵⁷

A békülékenyebb hang ellenére Bernády hallani sem akar a kompromisszumról. Nem kapcsolódik be a Magyar Szövetség szervezésébe. Kitar a saját

elképzelései mellett. Közben újra cenzúrázzák az újságokat, így csak hónapokkal később egy glosszából szerzünk tudomást Bernády különállásáról.⁵⁸ *Magyarok a holdban*. Mielőtt a helybeli szigorított állapot kivételes intézkedései érvénybe léptek volna, a Magyar Szövetség itteni szervezése is megindult. A szervezők be is adták az alakuló gyűlés engedélyezése iránti kérést a katonai hatóságokhoz, és dr. Hajdú István, a Székelyföld szerkesztőjével az élükön felkeresték dr. Bernády Györgyöt, hogy a Magyar Szövetség alakulásában együttműködésre hívják.⁵⁹ A budapesti *Magyarország* című napilap szerint Bernádynak azt vetették a szemére, hogy „szerepet akart játszani a bukaresti közéletben, szolgálatot téve ezzel a románoknak, de akitől [vagyis B.Gy.-től] a magyarság undorral fordult el”.⁶⁰ December végére azonban egészen más kép fogad a sajtóban, a lapok megtelnek az aktivitás és passzivitás mérlegelésével, s majd mindegyik elemző az előbbi mellett teszi le a garast.⁶¹ Ugyancsak összehangolt akcióról van szó, Kolozsvár a trianoni békeszerződés román parlamenti becikkelyezése után taktikát változtat, úgy dönt, hogy részt vesz a politikai életben, a parlamenti megmérésekben, képviselői révén megkísérli mérsékelni a kisebbségellenes intézkedéseket. Valószínűleg Budapest is ezt sugalmazta az eddig elzárkózó konzervatívoknak.

Aktivitás, harsognak azok, akik a minap még lehurrogták Bernádyt. Tényleg, mi van Bernády Györggyel? Végleg elmerült volna?

A *Székely Naplóból* értesülünk, hogy a húszas bizottság, a még szeptemberben megalakított előkészítő testület 1921. január 3-ára összehívta ülését. Noha egyes lapok azt jelentették, hogy ez a bizottság régen megszűnt, elenyészett.⁶² Mire véljük ezt a váratlan föltámadást? A lapok megírták, hogy a Magyar Szövetség megalakulásának bejelentését Kolozsvárott egy nagygyűlésen kellett volna közölni. A rendkívüli állapotra való tekintettel – a baloldaliak bombát robbantottak a bukaresti parlamentben, többen megsebesültek, halottak is voltak – a katonai hatóságok nem engedélyezték a gyűlést.⁶³ Bernády azt reméli – így sejti e sorok írója –, hogy az ő szervezete most léphet elő a homályból, talán Averescuék a Bernády-féle változatot engedélyezik. Ezenkívül Kolozsvárról Krenner Miklós az Ellenzékben biztatást küldött Bernádynak, a nagy és fáradhatatlan szervezőnek. Mindig több vasat kell a tűzben tartani, ez a politikai hatékonyság egyik alapszabálya. Tény viszont, hogy a húszas bizottságnak is engedélyért kell folyamodnia a katonai hatóságokhoz, ezért aztán a január 3-i megbeszélés elmarad.⁶⁴

1921. január 9-én végül is megalakul a Magyar Szövetség szervezete a kolozsvári piarista gimnázium dísztermében.⁶⁵ Bernády nincs ott. Nem kapott meghívót. A Szövetségen belül azonban a hamarosan felszínre törő személyi ambíciók és nézetkülönbségek nem oldhatók föl. És ez rövidesen belső szakadásokhoz is vezet.

Az 1920-as esztendő bár kudarcot jelentett Bernády számára, de visszahozta a politikum pástjára, és a következő évek csak nyernek azzal, hogy hősünk rátalál

időközben a romániai magyar politizálás játékszabályaira, rítusaira, és azok aktív alakításában is részt vett.

Amikor a tanulmány befejezésért kiáltott, keresve sem lelhattünk találóbbat. A sokszor emlegetett Székely Napló *Üzenet Kolozsvárra* című cikkéből való a passzus: „Tudjuk jól, hogy a «nekünk senki sem elég hazafi» magyaroknak Ugron Gábor⁶⁶, aki a kommunizmus alatt hosszú szakállal bujdosott a Bakonyban, nem elég jó magyar, mert «zsidó- és vörösbarát», Bethlen István se elég jó magyar, mert állítólag a román-magyar perszónálunió híve. Bernády György pedig, aki agyának minden sejtjét és szíve vérét építette bele Marosvásárhely fejlődésébe, kultúrájába, éppen nem jó magyar, sőt valóban hazaáruló, mert egy évvel korábban merte a magyarság aktivitását hirdetni, mint a [Magyar Szövetség – kiegészítés tőlünk, ui. a cenzúra itt két szót törölt]. Hullott is reá a szidalom és rágalom minden irányból. Most [...] ugyanezt egymás közt kezdik folytatni.

Uraim, kolozsvári magyarok, hát az első komoly lépés is ennek a magyar átoknak a felújításával kezdődjék, hogy nem akarják elismerni – a más is igaz magyart?!⁶⁷

SEBESTYÉN MIHÁLY

JEGYZETEK

- 1 Székely Napló, 1920., 77. sz. (jún. 1.)
- 2 Galántai József: Trianon és a kisebbségvédelem. A kisebbségvédelem nemzetközi jogrendjének kialakítása 1919–1920. Budapest, Maecenas Kiadó, 1989, 99-109, 201-208 és România și minoritățile. Colecție de documente. Redactor Smaranda Enache. Tg. Mureș, Editura Pro Europa. 1997, 47-50.
- 3 Székely Napló, ua.
- 4 Ua., 80. sz. (jún. 6.)
- 5 A továbbiakban Emlékirat megjelenési helye Marosvásárhely, 1920. A Nyílt levélhez képest kisebb terjedelmű, mintegy 17 oldalt tartalmaz csupán.
- 6 Emlékirat, 3.
- 7 Uo.
- 8 Uo.
- 9 Ua., 5.
- 10 Ua., 6-8.
- 11 Ua., 8-10
- 12 Ua., 10-11.
- 13 Ua., 11. A kolozsvári tudományegyetem 1919 novemberétől román nyelvűvé vált. Folytak ugyan előkészületek, a négy magyar felekezet püspökei szorgalmazták egy felekezetközi felsőoktatási intézmény megalakítását, de az ügy anyagi, politikai és törvényi támogatás, az elismerés hiányában 1940-ig „halasztást szenvedett”.
- 14 Ua., 13.
- 15 Ua., 14.
- 16 Uo.
- 17 Ua., 14-15.

- 18Uo., 15.
19Ua.
20Uo., 16.
21 Székely Napló, 1920., 78. sz. (jún. 3.)
22 Székely Napló, 1920., 104. sz. (júl. 18.) A hírt az Erdélyi Újság alapján közli a marosvásárhelyi napilap.
23 Uo., 92. sz. (jún. 27.)
24 Ua., 1920., 86. sz. (jún. 17.)
25 Uo.
26 Ua., 97. sz. (júl. 6.)
27 Uo.
28 Osvát Kálmán: Bernády röpirata. = Zord Idő, 2. évf., 1920., 11. sz., 417-418.
29 Ua., 421, 422.
30 Ua., 422-423.
31 Ua., 423-424.
32 Uő.: Bernády Emlékirata. = Zord Idő, 2. évf., 1920., 12. sz., 466-467.
33 Uo.
34 Ua., 468.
35 Az előterjesztés alcíme: Írta és 1920. július 20-án Alexandru Averescu miniszterelnök úrnak átnyújtotta dr. Bernády György. Marosvásárhely, Kosmos grafikai műintézet Rt, 1920. 23. p. A kormánnyal történt tárgyalást lásd a 3. oldalon.
36 Erdélyi magyar évkönyv, 241.
37 Előterjesztés, 4.
38 Előterjesztés, 14.
39 Ua., 15-23.
40 Tükör, 8. évf., 1920., 44. sz. (nov. 7.)
41 Székely Napló, 1920., 143. sz.
42 Uo.
43 Már a Székely Napló 144. számában, szeptember 30-án nyilatkozatban szögezi le, „hogy a magyarság szervezkedésére vonatkozó cikkünk azon állítására, mintha a mozgalomhoz a vidék csatlakozását jelentette volna be, közli, hogy ezt nem tette, ilyen kijelentésre senki részéről megbízása nem volt, s amit mondott, azt saját nevében tette.”
44 Hajdú távollágtartása odáig terjed, hogy a szeptember végén Marosvásárhelyre látogató Református Világszövetséget és az erdélyi püspököt fogadó bizottság említésekor Bernády neve kimarad (!) a beszámolóból, holott ő az egyház világi főgondnoka Marosvásárhelyen. (V. ö. Székelyföld 1920. szept. 26. és a Székely Napló, 1920. szeptember 25-i számát ugyanarról az eseményről.)
45 Székely Napló, 1920., 143. sz. (szeptember 28.)
46 A Sepsiszentgyörgyön megjelenő Székely Nép október 9-i száma alapján ismerteti az értekezlet lefolyását a Székely Napló. (1920. 151. sz.)
47 Székelyföld, 1920., 157. sz. (okt. 12.) A Székely Naplóban Bernády elegánsan vág vissza az árkosi, a zágoni kastélyok urának: Nem kíván polemizálni „hiszen Méltóságodnak még különösen nehéz időkben is volt alkalma közvetlen közelből az én közéleti tevékenységemet szemlélhetni, csak azt jelenthetném ki, hogy Méltóságodnak tudnia kell azt, hogy engem semmiféle kérdésben nem vezetett «a szereplési és cselekvőképességi vágy». A kor, születés és társadalmi állás nemcsak jogokat biztosítanak, de igen súlyos kötelezettségekkel is járnak. Kézdivásárhely, 1920. okt. 10.– Bernády György.” Székely Napló, 1920.,

153. sz. (okt. 16.) A Székelyföld ugyanazon számában, ahol a Szentkereszty szignálta válaszcikk megjelent, Hajdú főszerkesztő illendőnek tartja még egyet rúgni Bernádyn. „Vezércikként közöljük a Bernády-féle szervezkedésről a háromszéki közélet egyik kiváló tagjának hozzánk küldött levelét. A mi álláspontunk ismeretes már az ügyben, s az egész erdélyi magyar sajtó, a csiki, a háromszéki magyarság tartózkodó, sőt visszautasító magatartása mindenben igazolja aggályainkat. A magyarság egységét féltettük ettől a kísérlettől. A történetek után reméljük, hogy a szervezkedés részesei is belátva a kezdeményezés sikertelen és céltalan voltát, levonják a tényekből önként folyó következtetést.
- 48 Székelyföld, 1920., 147. sz. (okt. 1.)
- 49 Uo.
- 50 Uo. Ugyancsak a székelységből Apor József is vezérkedéssel vádolja Bernádyt. A célba vett B. Gy. hírlapi válasza élesen gúnyos, Apor emlékezőtehetségét több mint kétesnek nyilvánítja. V.ö. Székely Napló, 1920., 159. sz. (okt. 31.)
- 51 Székely Napló, 1920., 148. sz. (okt. 7.)
- 52 Uo. Ebből a cikkből derül ki az is, hogy a húszas szervezőbizottság nem választott elnökséget!
- 53 Székelyföld, 1920., 180. sz., nov. 13.
- 54 Uo.
- 55 Uo.
- 56 Sz. Kovács Jenő: Két város= Székelyföld, 1920., 183. sz. (nov. 17.)
- 57 Uo.
- 58 Székely Napló, 1921., 51. évf., 17. sz. (febr. 6.)
- 59 Bernády neve nem szerepel a Magyar Szövetség 1921-ben megalakult első csúcsvezetőségében. Marosvásárhelyről az Agrárbank Rt elnöke, br. Kemény Ákos (1866–1922) került be, aki egyben a Magyar Szövetség vásárhelyi tagozatának elnöke is lett. Kemény korábban országgyűlési képviselő, s az EMKE alelnöke. Gudenus J. J.: i. m., II., 56-57.
- 60 Székelyföld, 23. évf., 1921., 24. sz. (febr. 4.)
- 61 Ua., 1920., 200. sz. (dec. 19.), 216. sz.; Székely Napló, 1920., 188., 189. sz.
- 62 Székely Napló, 1920., 189. sz. (dec. 28.)
- 63 Lásd a 116. sz. jegyzetet.
- 64 Székely Napló, 1921., 5. sz. (jan. 21.)
- 65 Mikó Imre, i. m., 19.
- 66 (1880–1960), marosvásárhelyi képviselő, utóbb miniszter, kormánybiztos a budapesti Székely Nemzeti Tanács egyik vezetője.
- 67 Székely Napló, 1921., 9. sz. (jan. 22.)